

Zdravotně
sociální fakulta
Faculty of Health
and Social Sciences

Jihočeská univerzita
v Českých Budějovicích
University of South Bohemia
in České Budějovice

Úskali příbuzenské pěstounské péče

Bakalářská práce

Studijní program:

REHABILITACE

Autor: Matoušková, Lenka

Vedoucí práce: PhDr. Martina Hrušková, Ph.D.

České Budějovice 2018

Prohlášení

Prohlašuji, že jsem svou bakalářskou práci s názvem „Úskalí příbuzenské pěstounské péče“ vypracovala samostatně, pouze s použitím pramenů uvedených v seznamu použité literatury.

Prohlašuji, že v souladu s § 47b zákona č. 111/1998 Sb. v platném znění souhlasím se zveřejněním své bakalářské práce, a to v nezkrácené podobě, elektronickou cestou ve veřejně přístupné části databáze STAG provozované Jihočeskou univerzitou v Českých Budějovicích na jejích internetových stránkách, a to se zachováním mého autorského práva k odevzdanému textu mé kvalifikační práce. Souhlasím dále s tím, aby toutéž elektronickou cestou byly v souladu s uvedeným ustanovením zákona č. 111/1998 Sb. zveřejněny posudky školitele a oponentů práce i záznam o průběhu a výsledku obhajoby bakalářské práce. Rovněž souhlasím s porovnáním textu mé bakalářské práce s databází kvalifikačních prací Theses.cz provozovanou Národním registrem kvalifikačních prací a systémem na obhajobu plagiátů

V Českých Budějovicích dne 25. 4. 2018

.....

Poděkování

Velmi děkuji PhDr. Martině Hruškové, Ph.D. za metodickou pomoc, trpělivost, podporu a vstřícný přístup při zpracování mé bakalářské práce.

Velmi děkuji všem pěstounům, kteří mi poskytli rozhovory a také svému manželovi, dětem a i širší rodině za trpělivost a podporu po celou dobu mého studia.

Úskalí příbuzenské pěstounské péče

Abstrakt

Bakalářská práce se zabývá problematikou příbuzenské pěstounské péče. Je rozdělena na dvě části, teoretickou a empirickou. V teoretické části seznamuje se systém náhradní rodinné péče v ČR a s jeho zákonným vymezením. Detailněji se text soustřeďuje na příbuzenskou pěstounskou péči a upozorňuje na její úskalí a na mnohdy složitou situaci pečujících prarodičů. Dále text popisuje současný systém sociální práce s pěstounskými rodinami tak, jak je v ČR v současné době nastaven. Hlavním cílem práce je zmapovat úskalí, se kterými se potýkají prarodiče, pečující o svá vnoučata a to v souvislosti s tím, jaký vznikl problém na straně jejich dětí, tedy biologických rodičů vnoučat, který zapříčinil tento stav. Pro účely výzkumu jsem stanovila jednu hlavní výzkumnou otázku, zvolila kvalitativní výzkumnou strategii a metodu polostrukturovaného rozhovoru. Výzkumný soubor jsem vybrala metodou stratifikovaného záměrného výběru, kdy jsem základní soubor rozdělila podle druhu problému na straně biologických rodičů dětí, a z každé skupiny jsem vybrala jednoho zástupce. Rozhovory byly pomocí metody trsů rozčleněny na konkrétní tematické okruhy a ty byly dále analyzovány. Tato práce může sloužit jako zdroj informací o cílové skupině pečujících prarodičů pro sociální pracovníky doprovázejících organizací konkrétně Jihočeského kraje, protože do budoucna můžeme předpokládat, že se tato cílová skupina bude spíše rozšiřovat.

Klíčová slova

prarodiče; vnoučata; náhradní rodina; příbuzenská pěstounská péče; sociální podpora

Difficulties of Related Forster Parenthood

Abstract

This Bachelor work deals with the issue of kinship caregivers, especially grandparents raising their grandchildren. It is divided in two parts, theoretical and empirical. In the theoretical part there are the system of substitutional parental care in the Czech Republic and its limitation in law being described. In detail the text focuses on kinship caregiving and points out difficulties the grandparents are confronted with. Further on, the text describes current system of social work with these families, as it is set in the Czech Republic. Main goal of the work is to present some sort of map of main difficulties, these grandparent caregivers have to face, especially when we put these into the context with the problems on the biological parents side, that caused this state. To meet this goal, I set one research question, chose qualitative research strategy and the method of half-structured interview. I chose the research file by the method of stratificational intentional choice. So that I divided the basic file into several groups according to the type of the main problem, which was the cause of the state, and chose one representative of each group. The interviews were divided into particular topic categories using the cluster method and those were further analysed. This work can serve as a source of information about this families of caregiving grandparents for social workers in non-profit organizations that works with them, especially in the south bohemia region, where the research was made. Because we can presume, that the group of these families will rather get bigger in the future.

Key words

grandparents; grandchildren; substitutional family; foster care; kin care; social support

Obsah

Úvod	7
1 Teoretická východiska	9
1.1 <i>Formy náhradní rodinné péče v České republice</i>	9
1.1.1 <i>Osvojení</i>	10
1.1.2 <i>Poručenství</i>	11
1.1.3 <i>Opatrovnictví</i>	12
1.1.4 <i>Svěření dítěte do péče jiné osoby</i>	12
1.1.5 <i>Pěstounská péče</i>	13
1.2 <i>Příbuzenská pěstounská péče</i>	16
1.2.1 <i>Specifika příbuzenské pěstounské péče</i>	17
1.2.2 <i>Současná podoba sociální práce s těmito rodinami</i>	21
2 Cíl práce a výzkumné otázky	25
2.1 <i>Cíl práce</i>	25
2.2 <i>Výzkumné otázky</i>	26
2.3 <i>Operacionalizace pojmů</i>	26
3 Metodika	27
3.1 <i>Použité techniky a metody sběru dat</i>	27
3.2 <i>Realizace výzkumu</i>	28
3.3 <i>Vyhodnocování dat</i>	29
3.4 <i>Výzkumný soubor</i>	29
4 Výsledky	31
5 Diskuze	47
6 Závěr	53
7 Seznam literatury:	55
8 Přílohy:	60
<i>Příloha č. 1: Scénář rozhovoru</i>	60
<i>Příloha č. 2: Ukázka přepisu rozhovoru</i>	62

Úvod

Tématem mé bakalářské práce je příbuzenská pěstounská péče. Jelikož jsem rok a půl pracovala v neziskové organizaci doprovázející pěstounské rodiny, kde jsem měla na starosti právě rodiny s dětmi v příbuzenské pěstounské péči, měla jsem možnost nahlédnout do této problematiky a blíže se seznámit s touto cílovou skupinou.

Viděla jsem, že situace těchto rodin není vůbec jednoduchá. Hlavně v počátečním období pěstounství a také v případě, že děti převzaté do péče jsou nízkého věku nebo se jedná o děti s výraznějším temperamentem. Prarodiče jsou v té době buď těsně před dosažením důchodového věku nebo již v důchodu a často jsem u nich setkávala s velkým vyčerpáním, zklamáním z chování biologického rodiče dítěte – svého syna nebo dcery, kteří jim péči o své dítě přenechali. Navíc mnohdy hraje roli drogová závislost jejich dětí, opakované pobyty ve výkonu trestu a často opravdu vyhozené vztahy s nimi a i deprivace zkušenost vnoučat. Soustavná péče o malé dítě přichází v období, kdy by si měli užívat zasloužený klid a velmi jim proto naruší běh života a plány do budoucna. Dalším náročným úsekem je období dospívání vnoučat, které je zastihne obvykle ve věku kolem sedmdesáti let a v tu dobu je generační propast mezi nimi opravdu velká. Zároveň je to cílová skupina, která se bude do budoucna spíše rozrůstat, vzhledem k nastartovanému pozitivnímu trendu preferovat spíše právě pěstounskou péči před umístováním dětí do kojeneckých ústavů a dětských domovů a zároveň upřednostňování umístění dítěte do péče příbuznému člověku před cizím. A překvapivé je, že i když příbuzní tvoří už dnes mezi pěstouny zdaleka největší skupinu, není jim věnována odpovídající pozornost jak mezi odbornou tak i laickou veřejností.

Proto mne velmi zajímalo, a ve své práci jsem se pomocí kvalitativního výzkumu snažila zjistit, co skutečně vnímají tyto rodiny jako nejvíce zatěžující, s čím vším se musejí potýkat, jaká je jejich například finanční situace, co naopak vnímají na celé situaci jako pozitivní. Dále také jaký mají názor na systém sociální práce s těmito rodinami, jestli jim vyhovuje a je tedy nastaven funkčně, jestli je nastavení sociálních dávek pro pěstouny dostačující a pokryje jim zvýšené náklady, které jim vzniknou v souvislosti s péčí. Do teoretické části jsem zařadila kapitoly věnující se jednak současnému systému náhradní rodinné péče v České republice. Uvádím nejčastější důvody, kvůli kterým se děti do náhradní rodinné péče umísťují a podrobně popisují v

čem spočívají jednotlivé formy náhradní rodinné péče. Z jednotlivých forem je největší prostor věnován právě příbuzenské pěstounské péči a jejím specifickým. V dalších kapitolách popisují současnou podobu sociální práce s těmito rodinami včetně institutu Dohody o výkonu pěstounské péče a dále zákony, ze kterých vychází.

Hlavním cílem praktické části je najít odpověď na základní otázku: „*S jakými úskalími se mohou tyto rodiny potýkat v souvislosti s praxí pěstounské péče?*“. Práce se dále snaží odpovědět na další, dílčí, otázky a to - jakým způsobem se prarodiče vyrovnávají s nároky, které jim jejich role přináší, jestli jsou otevření pomoci sociálních pracovníků, zda je dokážou s problémem oslovit a říct si o pomoc a zda je z jejich pohledu nastaven systém sociální práce s těmito rodinami přínosně a tedy funkčně.

V kapitole „Diskuze“ se potom snažím výsledky své práce porovnat se dosud zjištěnými skutečnostmi z jiných výzkumů nebo z dostupné literatury.

Celkové shrnutí práce včetně zamyšlení se nad doporučeními pro praxi uvádím v poslední kapitole „Závěr“.

1 Teoretická východiska

1.1 Formy náhradní rodinné péče v České republice

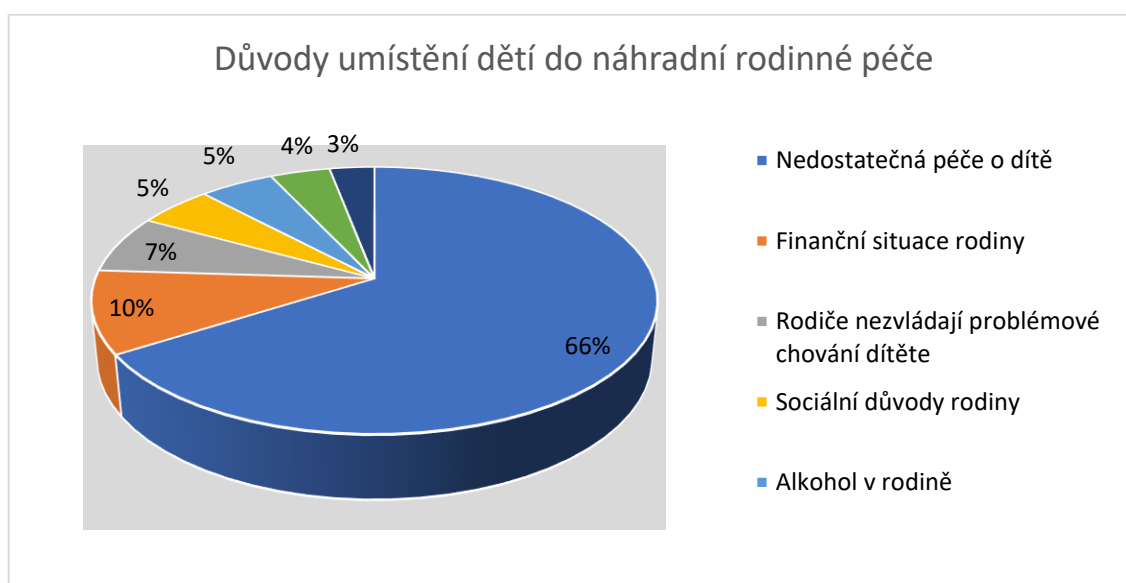
Matějček (2002) uvádí, že k přijímání opuštěných dětí do nových (náhradních) rodin docházelo již odedávna, byla to běžná praxe v mnoha kulturách. Celkově v České republice vyrůstá zhruba 1 % dětí mimo vlastní rodinu (Gabriel a Novák, 2008 in Ptáček et al. 2011). Ptáček et al. (2011) také v následující tabulce a grafu uvádějí nejčastější důvody pro umístění dítěte do náhradní rodinné péče:

Tab.č. 1: Nejčastější důvody pro umístění dítěte do náhradní rodinné péče

Nedostatečná péče o dítě	66 %
Finanční situace rodiny	10 %
Rodiče nezvládají problémové chování dítěte	7 %
Sociální důvody rodiny	5 %
Alkohol v rodině	5 %
Týrání	4 %
Rodiče ve výkonu trestu odnětí svobody	3 %

(Ptáček et al, 2011, s. 10)

Graf č. 1: Důvody umístění dětí do náhradní rodinné péče (Ptáček et al., 2011, s. 10)

Náhradní péče zahrnuje dva odlišné modely výchovy dítěte - náhradní péči rodinnou a náhradní péči ústavní (Ptáček et al., 2011). Přičemž pro náš stát je závazná Úmluva o právech dítěte, podle které, má zájem dítěte přednost před zájmem rodičů (Matějček, 2002). Podle Občanského zákoníku č. 473/2012 Sb. rozeznáváme v ČR tyto formy náhradní rodinné péče – osvojení, poručenství, opatrovnictví, pěstounská péče a svěření dítěte do péče osoby jiné.

1.1.1 Osvojení

Podle Matějčka (2002) je hlavním posláním osvojení nahrazení nezletilému dítěti stabilní rodinné prostředí. Týká se dětí, které jsou tzv. právně volné (Zezulová, 2012). Podle této autorky to znamená, že jejich rodiče se jich vzdali hned po narození a toto svoje rozhodnutí stvrdili po uplynutí ochranné lhůty, která trvá šest týdnů, nebo že je splněna doba tzv. kvalifikovaného nezájmu, což je v případě novorozenců dva měsíce, u starších dětí šest měsíců (Zezulová, 2012).

Podstata osvojení je, podle par. 795 Občanského zákoníku, přijetí cizí osoby za vlastní. Osvojení musí být vždy v zájmu dítěte. Rozhoduje o něm soud a pokud rozhodne kladně, tak se nastávající „rodiče“ zapíší do matriky jako rodiče dítěte. V praxi to znamená, že po proběhnutí soudního rozhodnutí dojde k výmazu biologických rodičů v rodném listě dítěte a je vydán nový rodný list, podle kterého se dítě stává vlastním dítětem nových (adoptivních) rodičů (Zezulová, 2012). Přičemž vzájemná práva a povinnosti mezi osvojeným dítětem a jeho původní rodinou osvojením zanikají (Matějček, 2002). Dítě v osvojení se tedy stává dítětem nových rodičů se vším všudy, tedy alespoň před zákonem (Zezulová, 2012). To však neznamená, že jsou děti bez minulosti, minulost dítěte nelze přehlížet ani v případě osvojení, dítě má své kořeny, má svou identitu, kterou nelze potlačovat, ale je třeba ji dál budovat tak, aby se nenásilně propojila s životem v nové rodině (Bubleová, 2014).

Podle platného Občanského zákoníku je možné také osvojení do ciziny a z ciziny, tedy tzv. mezinárodní osvojení (Bubleová, 2014). Tato forma náhradní rodinné péče je možným řešením v případě, že se pro dítě nedaří najít náhradní rodinu v zemi původu., při samotném procesu osvojení se pak postupuje podle Úmluvy o ochraně dětí a spolupráci při mezinárodním osvojení (Bubleová, 2014).

Zezulová (2012) se ve své knize Pěstounská péče a adopce také zamýšlí nad motivy osvojitelů a pěstounů. Podle autorky o osvojení usilují především bezdětné páry, které touží naplnit svoji rodičovskou roli, což za hlavní motiv uvádí také MPSV ve svém Sborníku příspěvků k aktuálním tématům náhradní rodinné péče (2015). Zezulová (2012) upozorňuje, že díky své motivaci mívají osvojitelé zpravidla vyšší očekávání od dítěte a zároveň nižší toleranci vůči němu, riziko zklamání je proto mnohem vyšší. Podle autorky je proto potřeba věnovat velkou pozornost přípravě a očekávání.

1.1.2 Poručenství

Podle § 928 Občanského zákoníku č. 89/2012 Sb - soud jmenuje dítěti poručníka v případě, že nemá zákonného zástupce, přičemž poručník má vůči svému dítěti zásadně všechny povinnosti a práva jako rodič, ale nemá k dítěti vyživovací povinnost. Poručník je tedy odpovědný za výchovu dítěte, dále za správu jeho majetku a zastupuje dítě (Matějček, 2002).

Matějček (2002) uvádí případy, ve kterých soud přistoupí k ustanovení poručníka:

- rodiče dítěte zemřeli,
- byli zbaveni rodičovské odpovědnosti,
- byl pozastaven výkon jejich rodičovské odpovědnosti nebo
- nemají způsobilost k právním úkonům v plném rozsahu (a proto nejsou nositeli rodičovské odpovědnosti).

Podle Občanského zákoníku v platném znění není-li to se v rozporu se zájmy dítěte, jmenuje soud poručníkem toho, koho naznačili rodiče, pokud tento člověk poručenství neodmítne, jinak soud jmenuje poručníkem některou s příbuzných osob nebo blízkých dítěti nebo jeho rodině (ledaže rodič takovou osobu výslovně nevyloučil). Každé rozhodnutí poručníka v závažných věcech týkajících se svěřeného dítěte musí být schválené soudem (MPSV, 2015).

Pokud poručník osobně pečuje o svěřené dítě, má nárok na stejné dávky jako pěstoun, je povinen uzavřít dohodu o výkonu pěstounské péče a řídit se povinnostmi pěstounů. Na rozdíl od pěstounů má však větší pravomoc, protože dítě, které mu bylo svěřeno do péče, zastupuje namísto jeho rodičů (MPSV, 2015).

1.1.3 Opatrovnictví

Podle par. 943 a následujících Občanského zákoníku institut opatrovnictví využívá soud tehdy, hrozí-li střet zájmů dítěte na straně jedné a jiné osoby na straně druhé, dále také nehájí-li zákonný zástupce dostatečně zájmy dítěte, nebo je-li to v zájmu dítěte zapotřebí z jiného důvodu. Soud také ve svém usnesení stanoví proč je opatrovník jmenován a zda a jak je omezena doba, po kterou má funkci vykonávat a jaká jsou jeho práva a povinnosti, dále také stanoví zda k některému právnímu jednání potřebuje souhlas soudu, zda a jak podává zprávy soudu, zda má právo na náhradu všech nebo některých nákladů a právo na odměnu (Občanský zákoník č. 89/2012 Sb.).

Nejčastěji je opatrovníkem jmenován orgán sociálně-právní ochrany dítěte a zastupuje dítě v řízeních ve věci svěřeni dítěte do péče, při úpravě poměru po rozvodu, při dědických řízeních, při kterých je nezletilé dítě dědicem, v řízeních o osvojení apod.

1.1.4 Svěření dítěte do péče jiné osoby

Podle Občanského zákoníku č. 89/2012 Sb., par. 953 a následujících, nemůže-li o dítě osobně pečovat žádný z rodičů ani poručník, může soud svěřit dítě do osobní péče jiného člověka, přičemž toto rozhodnutí musí být v souladu se zájmy dítěte, svěření dítěte do osobní péče pečující osoby má dále přednost před péčí o dítě v ústavní výchově. Soud upřednostňuje osobu příbuznou nebo dítěti blízkou (MPSV, 2015).

Svěření do péče jiné osoby než rodiče je možné pouze v případě, že rodičům je možné uložit vyživovací povinnost k dítěti (Bubleová, 2014). Rodičům stanoví soud výživné a ti ho platí k rukám pečující osoby (MPSV, 2015). Podle Občanského zákoníku v platném znění má pečující osoba právo s výživným pro dítě hospodařit v zájmu dítěte podle jeho potřeb a v souladu s jeho zájmy, přičemž soud může stanovit, jaká část výživného bude určena na spotřebu a jaká část bude dítěti spořena.

Na tyto pečující osoby také většinou nejsou cíleny sociální služby a záleží na OSPOD, zda bude v tomto směru aktivní a služby zprostředkuje (MPSV, 2015).

1.1.5 Pěstounská péče

Pěstounská péče je upravena v par. 958 Občanského zákoníku č. 89/2012 Sb., je to: „*státem garantovaná a kontrolovaná forma náhradní rodinné péče, která zajišťuje*

dostatečné hmotné zabezpečení dítěte i přiměřenou odměnu těm, kteří se ho ujali“ (Matějček, 2002, s. 16). O svěřeni dítěte do pěstounské péče rozhoduje vždy soud a to v případě, že o dítě nemůže pečovat žádný z rodičů ani jeho poručník (Hanušová a Hanousková, 2017). Podle výše uvedeného zákoníku má pěstounská péče přednost před péčí o dítě v ústavní výchově, rodiče mají vůči dítěti povinnosti a práva vyplývající z rodičovské odpovědnosti (s výjimkou práv a povinností, které zákon stanoví pěstounovi), ledaže soud kvůli závažným důvodům nestanoví jinak. Rodiče mají právo se s dítětem osobě a pravidelně stýkat, mají právo na informace o dítěti, pokud soud kvůli existenci závažných důvodů nestanoví jinak (Občanský zákoník č. 89/2012 Sb.).

Podle Zezulové (2012) se pěstounská péče týká obvykle dětí starších, které nejsou vhodné pro adopci, dětí které nejsou zcela zdravé, dětí odlišného etnika, sourozeneckých skupin a dětí, o něž se rodiče zajímají, ale nemají dlouhodobě podmínky pro jejich výchovu. Z dnešního hlediska jde o soukromoprávní institut a jeho účelem je především služba dítěti, je to náhradní řešení krize přirozené rodiny - rodičů a jejich dítěte a obecně by měla být chápána jako institut garantující zachování a rozvíjení přirozených vazeb dítěte s jeho biologickou rodinou prostřednictvím pravidelného styku (Hanušová, 2010).

Z výše uvedeného Občanského zákoníku také vyplývá, že svěřeni dítěte do pěstounské péče nemá vliv na trvání vyživovací povinnosti rodičů k dítěti (MPSV, 2015). Soud zpravidla, pokud je to v souladu se zájmy dítěte, dává přednost při svěřování dítěte do pěstounské péče osobě příbuzné nebo dítěti blízké (Matějček, 2002).

Podle Občanského zákoníku č. 89/2012 Sb. má pěstoun právo rozhodovat jen o běžných záležitostech dítěte, v těchto záležitostech dítě zastupovat a spravovat jeho jmění, o podstatných záležitostech musí informovat rodiče dítěte. Zákon také výslovně v par. 967 stanovuje povinnost pěstouna dbát o udržování a rozvíjení vztahu dítěte k jeho biologickým rodičům a příbuzným a stanovuje také povinnost umožnit setkávání rodičů s dítětem v pěstounské péči, pokud soud nestanoví jinak.

Je-li dítě s ohledem na svůj věk a rozumovou vyspělost samo schopno vyjádřit svobodně svůj názor, je třeba před svěřením do pěstounské péče vzít na jeho názor zřetel (Bubleová, 2014).

Bubleová (2014) dále uvádí, že pěstounská péče vzniká rozhodnutím soudu a jedině soud může také rozhodnout o zrušení pěstounské péče; může tak učinit pouze ze závažných důvodů, vždy ale musí pěstounskou péči zrušit v případě, že o to požádá pěstoun. Z platného Občanského zákoníku dále vyplývá, že pěstounská péče zaniká nejpozději, nabude-li dítě plné svéprávnosti, jinak jeho zletilostí.

V případě nutnosti krátkodobé potřeby zajištění výchovy může soud na návrh orgánu sociálně-právní ochrany dětí svěřit dítě ze zákonných důvodů do pěstounské péče na přechodnou dobu, a to osobám zařazeným v evidenci vedené krajským úřadem - podrobnosti jsou stanoveny v hlavě V zákona č. 359/1999 Sb. o sociálně-právní ochraně dětí. Tato možnost je v současné době hojně využívána po dobu, než se rozhodne o definitivním umístění dítěte do pěstounské péče nebo osvojení a vyřeší se právní záležitost. Dítě se v tomto velmi citlivém období umístěním do pěstounské péče na přechodnou dobu vyhne dočasnému umístění v ústavní péči. Proto tento institut je vítán zejména v novorozeneckém a kojeneckém věku dítěte, kdy i krátkodobé umístění do ústavní péče může mít devastující účinky. Vyjma zákonem stanovených výjimek může pěstounská péče na přechodnou dobu trvat nejdéle 1 rok (Bubleová, 2014).

Podle Zezulové (2012) a MPSV (2015) je motivů k pěstounské péči mnohem víc než jen touha po dítěti. I když se mohou s motivy osvojitelů překrývat, má rozhodnutí pro pěstounství mnohem altruističtější pozadí, z čehož vyplývají nejen pozitiva, ale i možná rizika. Autorka ve své knize Pěstounská péče a adopce také vyvrací představu, že se pěstounství lidé věnují pro peníze. Podle ní pěstouni dostávají odměnu proto, že výchovu dítěte se složitou minulostí prokazují státu a celé společnosti nedocenitelnou službu, protože: *„dítě, které vyrostlo v láskyplném prostředí pěstounské rodiny má mnohem větší šanci uplatnit se v budoucím životě, nerozšiřovat řady sociálně vyloučených, přispívat do státní pokladny a přinášet společnosti užitek“* (Zezulová, 2012, s. 20).

Počet dětí, které vyrůstají v pěstounské péči, v naší zemi každoročně kontinuálně mírně narůstá (Mošťková a Sobotková, 2016). V následující tabulce č. 2 jsou uvedené počty dětí v pěstounské péči v jednotlivých letech.

Tab. 2: Počet dětí svěřených do PP a počty pěstounů v letech 2010 - 2016

	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016
Počet dětí svěřených do PP v daném roce	1491	1507	1622	2191	2218	1941	1892
Počet dětí v PP k 31.12.	7021	7436	7561	8606	9771	10380	10922
Počet pěstounů k 31. 12.	8504	9302	10188	11417	10244	10467	11075
Z toho pěstouni - prarodiče	4275	4722	4922	5640	5817	6026	6373
- pěstouni – jiní příbuzní	1436	1511	1630	1796	1619	1633	1636
- pěstouni - cizí	2909	3083	3492	3822	2755	2805	3066

(MPSV, nedat.)

Zatímco v roce 2010 vyrůstalo v pěstounské péči celkem 7 021 dětí, o 6 let později, v roce 2016, to bylo již 10 922 dětí.

Jak již bylo uvedeno výše, pěstouni pobírají za svou péči o dítě finanční odměnu. Novelou zákona o sociálně-právní ochraně dětí (č. 359/1999 Sb.) došlo s účinností k 1. 1. 2013 k významné změně v právní úpravě státní podpory v oblasti pěstounské péče. (Bubleová, 2014).

Nově tedy pěstouni pobírají vyšší dávky pěstounské péče, kterými jsou: a) příspěvek na úhradu potřeb dítěte; b) odměna pěstouna; c) příspěvek při převzetí dítěte; d) příspěvek na zakoupení osobního motorového vozidla; e) příspěvek při ukončení pěstounské péče (Bubleová, 2014).

Další formou pomoci dětem v ústavní péči je tzv. hostitelská péče. Nejedná se o institut náhradní rodinné péče. Jde o pobyt mimo ústavní zařízení i u jiných fyzických osob než u rodičů a příbuzných, obvykle na víkendy nebo prázdniny. Při této formě péče se zpravidla nepředpokládá možnost trvalého umístění dítěte v „hostitelské“ rodině (Bubleová, 2014). Je třeba předchozího písemného souhlasu úřadu obce s rozšířenou působností, který je opatrovníkem dítěte a samozřejmě povolení ředitele ústavu. Příslušný úřad před vydáním souhlasu zkoumá rodinné a sociální prostředí, v němž bude dítě pobývat, a přihlíží k individuálnímu plánu ochrany dítěte, je-li zpracován (Bubleová, 2014). Bylo-li dítě umístěno v ústavním zařízení na základě žádosti svých

rodičů či zákonných zástupců, nelze tuto formu pomoci povolit bez jejich písemného souhlasu. Tato forma pomoci je vhodná především pro starší děti, které dlouhodobě žijí v ústavní péči (Bubleová, 2014).

1.2. Příbuzenská pěstounská péče

Příbuzným náhradním rodičem může být prarodič, teta a strýc, sourozenec, někdy i vzdálenější příbuzný, přičemž výchova každým náhradním rodičem bývá jiná, závislá právě na jeho rodinné roli a příbuzenském vztahu k dítěti (Uhlířová, 2010). Uhlířová (2010) dále podotýká, že i přes tuto odlišnost mají tyto pečovatelé svá společná témata a z větší části jsou pečujícími příbuznými přece jen prarodiče.

Podle Hanušové a Hanouskové (2017) se dítě může dostat do péče k příbuzným, popřípadě k lidem rodině blízkým, celkem snadno - zákon umožňuje rodiči svěřit své dítě do péče jiné osoby na základě ústní domluvy, mohou tedy požádat kohokoli o převzetí péče o jejich dítě např. po dobu jejich nemoci, služební cesty apod. Může se stát, že se tento stav protáhne, pak je pečující povinen oznámit tento fakt orgánu sociálně-právní ochrany dětí a chce-li o dítě pečovat i nadále, je nutné podat soudní návrh na svěření dítěte do jeho péče., čímž se takový stav legitimizuje (Hanušová a Hanousková, 2017).

V případě příbuzenské pěstounské péče také obvykle nedochází ke zprostředkování NRP krajským úřadem a svěřuje se přímo do pěstounské péče osoby blízké nebo příbuzné (MPSV, 2015).

1.2.1 Specifika příbuzenské pěstounské péče

Příbuzenská pěstounská péče je u nás na okraji zájmu odborníků, přesto, že je počet prarodičů vychovávajících svá vnoučata oproti klasickým nepříbuzenským pěstounům relativně velký, viz tab. č. 2. Z této tabulky je patrné, že počty dětí svěřených do pěstounské péče jejich prarodičů neustále rostou. V roce 2016 bylo z celkového počtu 11 075 pěstounů 6 373 prarodičů, což je 57 % všech pěstounů. Možným vysvětlením může být také to, že příbuzní jsou orgánem sociálně-právní ochrany dětí kontaktováni vždy jako první, pokud je dítěti nutné zajistit náhradní rodinnou péči. Nejbližší příbuzní se však často sami ujmou péče o dítě, o které nemůže být postaráno jeho vlastními biologickými rodiči (Kralíčková, 2007). Počet dětí umístěných do příbuzenské

pěstounské péče výrazně vzrůstá oproti jiným typům náhradní rodinné péče také v ostatních zemích světa jako jsou USA, VB, Irsko, Norsko a Ghana (Burgess et al. 2010; Goertzen et al. in Hong J. S. et al., 2011).

Hanušová et. al. (2009) zmiňují konkrétní příčiny, na základě kterých se dítě ocitá v péči příbuzných:

- Náhlé úmrtí z důvodu nemoci či nehody rodiče(ů)
- Úmrtí jednoho z partnerů, které vede k tomu, že druhý partner situaci nezvládá a děti opouští
- Mládí a nezralost matky, která péči o své dítě nezvládá
- Odebrání dítěte rodiči (nejčastěji matce), který žije sociálně patologickým způsobem života
- Psychiatrická diagnóza rodiče(ů)
- Rodič(e) jsou ve výkonu trestu
- Rodiče, u kterých se projevila závislost na drogách či alkoholismus

Tyto důvody jsou jako nejčastější příčiny umístění dítěte do péče příbuzným uváděné také zahraničními autory, kteří vedle výše zmíněných uvádějí ještě také zanedbávání nebo zneužívání dítěte rodiči a rodiče trpící HIV/AIDS (Joslin, 2000; Smith et al., 2000; Mason et al., 2002; Patton, 2004; Worrall, 2006; Baldock, 2007 in Backhouse a Graham, 2012).

V případě příbuzenské pěstounské péče jsou prarodiče do role rodičů vpraveni často velmi náhle a nečekaně, jindy jde o vyústění dlouhodobých a vleklých problémů v rodině, kdy péči o pravnoučata vykonávali již delší dobu (Hanušová et al., 2009). Právě tato náhlost svěřením dítěte do péče způsobená výše zmíněnými příčinami může pěstounským rodinám působit mnoho obtíží, pěstouni a další členové rodiny nejsou na toto přijetí zpravidla dostatečně připraveni, proto může přijetí dítěte značně ovlivnit stávající rodinné fungování (Pavlovičová, 2015).

Úskalích, která tento druh pěstounské péče provázejí, může být mnoho. O této problematice bylo napsáno několik absolventských prací a několik publikací vydaných zejména neziskovými organizacemi. V zahraniční literatuře a odborných časopisech najdeme řádově mnohem víc článků, které se aspekty výchovy dítěte prarodičem

zabývají z mnoha úhlů pohledu. Backhouse a Graham (2010) uvádějí, že vztah mezi prarodiči a jejich vnoučaty, o které převzali péči, je plný paradoxů – bolesti a utrpení, přání a reality, přijetí a odmítnutí, zjevného a skrytého.

Jaké aspekty příbuzenské pěstounské péče mohou být zdrojem problémů a konfliktních situací uvádí Vágnerová (2007): prarodiče, kteří vychovávají a pečují o svá vnoučata místo jejich rodičů, mají velmi specifickou roli. Ta je spojena se zvýšenými nároky, jelikož s rostoucím věkem jim ubývá síla a energie a přibývají zdravotní potíže (Vágnerová, 2007; Pinson–Millburn et al., 1996). Hanušová et al. (2009) dále konstatuje, že jde o specifickou skupinu pěstounských rodin, která řeší mnohdy jiné problémy ve výchově dětí než „běžní“ pěstouni a dále jim do života vstupují další silné faktory ovlivňující chování a prožívání všech členů rodiny jako je např. pokročilý věk prarodiče – pěstouna a jeho zdraví, trvalý pobyt biologického rodiče v rodině příbuzného – pěstouna, chronicky konfliktní vztah mezi biologickým rodičem a pečujícím příbuzným (což podle zahraničních studií uvádějí prarodiče jako největší zdroj zátěže (Butler a Zakari, 2005; Ehrle a Day, 1994; Leder et al., 2003; Musil a Standing, 2005; Orb a Davey, 2005; Weber a Waldrop, 2000 in Leder, 2007) , časté a nevypočitatelné zásahy biologického rodiče do života dětí u příbuzného, nebo prožívání ztráty po smrti biologického rodiče u všech členů rodiny včetně pečovatele, atd. Pokud prarodič převezme péči o dítě, které bylo vystavené zanedbávání nebo dokonce zneužívání ze strany biologických rodičů, leží před ním ještě větší výzva (Leder, 2007). To potvrzují i Bowers a Myers (1999); Emick a Hayslip (1999); Janicki et al. (2000); Orb a Davey (2005) in Leder (2007) a také Sands a Goldberg-Glen (2000). Podle jejich studií se břemeno, které prarodiče nesou, ještě zvýší, pokud má dítě zdravotní nebo výchovné problémy. Prarodiče se tudíž ocitají ve vnitřním konfliktu, kdy volí mezi svými plány a přáními do budoucna a svým zájmem a starostí o vnoučata, která nechtějí nechat vyrůstat u cizích nebo v dětském domově (Langosch, 2012; Hayslip a Kaminski, 2008)

Problémy, se kterými se prarodiče starající se o svá vnoučata potýkají popisuje také Backhouse a Graham 2012. Podle nich velkou roli hrají také finanční potíže, do kterých se prarodiče převzetím péče o vnouče/vnoučata dostanou. Hodně z těchto rodin žije pod hranicí chudoby (Fuller-Thomson et al., 2000; Smith et al., 2000 in Backhouse a Graham, 2012). To potvrzují i Uhlířová (2010) a Harnett et. al. (2014), podle nich se

nová rodina po převzetí dítěte může (i v důsledku náhlého sledu událostí při převzetí dítěte a nedostatku informací ze strany odpovědných úředníků o možnostech kde čerpat prostředky) rychle ocitnout v hmotné nouzi.

Zajímavý postřeh uvádí Hanušová a Hanousková (2017) o rozdílnosti vnímání své role pěstouna klasickými pěstouny a prarodiči/pěstouny. Zatímco pěstouni vychovávající cizí dítě se k tomuto rozhodli po zdravé úvaze a tudíž prožívají svou roli pozitivně a okolím i sami sebou jsou vnímáni jako osoba cenná. Na rozdíl od prarodičů/pěstounů, kteří se o dítě starají často z důvodu selhání jejich vlastního dítěte a prožívají spíš pocit viny, kterou nesou na vzniklé situaci, zároveň se obávají přijetí ostatních (Hanušová a Hanousková, 2017).

Všechny tyto stresory mohou představovat riziko zhoršení zdravotního stavu prarodiče (Leder, 2007).

Dalším charakteristickým rysem příbuzenské pěstounské péče je podle Matějčeka et al. (2009) menší ochota prarodičů vyhledávat odbornou pomoc a přijímat rady či zkušenosti druhých. Vysvětlením podle Hanušové a Hanouskové (2017) může být jednak citová zaangažovanost do příběhů dětí, jedná se přeci o jejich rodinu, s čímž může podle Matějčeka et al. (2009) souviset i pocit studu. Dále Hanušová a Hanousková (2017) uvádějí, že neochota ke spolupráci může vyplývat i z nevyjasněných rolí – vnímají se stále jako prarodiče, ale fakticky vykonávají roli rodičů. Svou roli také jistě hraje vyšší věk prarodičů a také nezvyk obracet se na odborníky (Matoušek et al, 2009). Hanušová et al. (2010) dále uvádějí, že prarodičům jsou obvykle svěřovány děti jejich dcery, méně často děti syna.

Podle Uhlířové (2010) prožívají obě strany, jak dítě, tak příbuzný vzniklou situaci odlišně. Rozdíl je už v tom, že příbuzný má nějaký omezený čas na rozmyšlenou, je to on, kdo se rozhoduje, zda převezme péči o dítě nebo ne. Kdežto o dítěti je naopak rozhodováno, je vystaveno rozhodnutí svého příbuzného a vyrovnání se s celou vzniklou situací (ztrátou rodiče, odmítnutí rodičem apod.) (Uhlířová, 2010). Jak uvádí Štěrbová a Kalábová (2009), je rozhodnutí o přijetí dítěte často založeno spíše na morální povinnosti postarat se o vnuky, neteře či sourozence.

Podle Hanušové et al. (2009) je přijetí svých vnoučat prarodičem závislé na více faktorech: jedním z nich je jejich dosavadní vztah jak s vnoučaty, tak se svými dětmi (tedy biologickými rodiči vnoučat), dále záleží na jejich vzdělání, na socioekonomickém postavení, tedy na celkové historii rodiny.

I když příbuzenská pěstounská péče může být pro prarodiče náročná, na druhou stranu výsledky velkého množství studií provedených na toto téma ukazují, že je i vzájemně přínosná jak pro děti (Dubowitz a Sawyer, 1994; Freundlich et al., 2003; Jantz et al., 2002; Johnson-Garner a Meyers, 2003; Le Prohn, 1994; Messing, 2006 in Hong J. S. et al., 2011), tak pro jejich pečující příbuzné (Coakley et al., 2007 in Hong J. S. et al., 2011). Jedním z přínosů pro dítě je skutečnost, že výchova u příbuzných nenarušuje kontinuitu v jeho životě (Geen, 2004 in Hong J. S. et al., 2011) a zároveň zachovává rodinnou identitu dítěte (Langosch, 2012). Výsledky zahraničních studií potvrzují, že děti v péči svých příbuzných fungují celkově lépe než ty, které jsou umístěny do tradiční, tedy nepříbuzenské, pěstounské péče (Rubin et al., 2008 in Langosch, 2012; Harnett, P. H. et al., 2014). Navíc znalost prostředí prarodičů, zachování širších vztahů pak mírní stres dítěte plynoucí z přijetí změny (Nadační fond J&T, 2014).

Příbuzenská pěstounská péče vykonávána prarodiči může však mít pozitivní účinek i na samotné prarodiče. Pro mnohé prarodiče je péče o vlastní vnoučata obohacením, které jim dává druhou šanci na rodičovství, možnost být u toho, jak vnoučata rostou a dávat jim lásku (Backhouse, a Graham, 2012). Někteří prarodiče pečují o svá vnoučata takzvaně vnitřně omládnou (Urbaníčková, 2017).

Jak prarodiče nakonec celou nastalou situaci vnímají, jestli převáží spíš pozitiva nebo negativa záleží na mnoha faktorech. Velkou roli bude hrát samotná náročnost péče o dítě, ta se odvíjí od věku dítěte, jeho temperamentu, samozřejmě také od počtu vnoučat a jejich věkovém odstupu. Dále také záleží na ochotě prarodičů vyhledat pomoc a jejich schopnosti o pomoc požádat, samozřejmě také na přístupu sociálních pracovníků odpovědných úřadů a dostupnosti neziskových organizací v regionu. Dalším faktorem bude již výše zmíněný charakter vztahu se svými dětmi, tedy biologickými rodiči, na tom zda oni do péče zasahují spíš pozitivně nebo negativně, na věku a zdravotním stavu prarodičů apod.

Z tabulky č. 1 vyplývá, jak velký je podíl příbuzenské pěstounské péče z celkového počtu dětí v pěstounské péči. Když porovnáme počet dětí v pěstounské péči svých příbuzných, tedy kromě prarodičů také tet, strýců a zletilých sourozenců, který byl 8 009 k 31. 12. 2016 a počet dětí vychovávaných pěstouny bez příbuzenské vazby – 3 066, je to více jak dvojnásobný rozdíl. Příbuzenské pěstounské rodiny tvořili k tomuto datu 72,3 % všech pěstounských rodin. Výše uvedené statistické údaje jasně ukazují, že pěstounská péče vykonávaná prarodičem má v systému NRP významné místo. Proto je nutné zkoumat specifika spojená s touto rolí (Mošťková a Sobotková, 2016).

1.2.2 Současná podoba sociální práce s těmito rodinami

Z výše uvedených poznatků o problematice rodin s příbuzenskou pěstounskou péčí a také z jejich rok od roku vzrůstajícího počtu je patrné, že dlouhodobá a intenzivní práce s těmito klienty má velký smysl. Někdy „jen“ posiluje výchovné kompetence pěstounů, ale může vést ke dlouhodobé stabilitě a prevenci selhání rodin tím, že léčí rodinná traumata, která jsou v těchto rodinách vždy přítomná, a tím, že učí pěstouny, jak šetřit síly a zvládat péči o svěřené děti (Hanušová a Hanousková, 2017). Dalo by se říci, a je to v naprosté souhře s pohledem právním, že odborná péče o příbuzenskou formu NRP bývá na pomezí „terénní sociální práce“, „sanace rodiny“ a řešením situace „náhradní rodinnou péčí“. (Hanušová et al., 2009).

Aby takováto sociální práce mohla být uskutečňována a rodiny mohly plnit dobře svou funkci, je nutné mít k dispozici podpůrné služby, které pomohou dětem i příbuzným (Hanušová et al. 2009). Pomoc a podpora pro ně by měla být rychlá, poskytovaná s empatií, vyplývající z pochopení situace a odborného posouzení a šitá na míru specifickým podmínkám, v nichž se všichni zúčastnění nalézají, protože v případě příbuzenské pěstounské péče neprochází traumatem pouze dítě, ale i ti, kteří pečují (Hanušová a Hanousková, 2017).

Praxe v současné době v ČR vychází z novely Zákona o sociálně-právní ochraně dětí, která byla provedena vyhláškou č. 401/2012 Sb., čímž se mění zákon č. 359/1999 Sb., o sociálně-právní ochraně dětí, ve znění pozdějších předpisů a další související zákony (kol. autorů, 2013). Tato novela zásadním způsobem upravuje práva a povinnosti pečujících osob a celý systém výkonu a sledování pěstounské péče u nás.

Novou právní úpravou prošly i další normy, jež souvisí s výkonem SPOD: novela zákona č. 109/2002 Sb., o výkonu ústavní nebo ochranné výchovy ve školských zařízeních č. 333/2012 Sb., (účinnost od 1. listopadu 2012), zákon o mediaci 202/2012 Sb., (účinnost od 1. září 2012), zákon č. 89/2012 Sb., občanský zákoník a změnový zákon k občanskému zákoníku (účinnosti od 1. ledna 2014). (Jurajdová, 2015).

Novela uvádí do praxe pojem Dohoda o výkonu pěstounské péče (dále jen Dohoda), což je veřejnoprávní smlouva (Jurajdová, 2015), kterou má pěstoun povinnost uzavřít s některým z k tomu pověřených subjektů (OSPOD, pověřená právnická osoba, pověřená fyzická osoba), pro stručnost označovaných obvykle jako „doprovázející organizace“ (nadační fond J&T). Dohoda musí být vždy v souladu se zájmem dítěte a s IPOD (individuální plán ochrany dítěte, dokument, který vypracovává OSPOD) (Jurajdová, 2015). Na uzavření Dohody je také vázáno poskytování státního příspěvku, ze kterého jsou hrazeny služby pro pěstouny (Nadační fond J&T, 2016)

Čili, doprovázení pěstounských rodin je služba zaměřená na podporu náhradní rodiny jako systému (Jeníčková a Máliková, 2012), prováděná na základě uzavření Dohody. Autorský kolektiv neziskové organizace Rozum a Cit, pracující s pěstounskými rodinami, potom doprovázení definuje jako: „*dlouhodobou, pravidelnou a intenzivní službu určenou náhradním rodinám, která slouží především k podpoře rodin*“. Doprovázení pěstounských rodin ze zákona zakládá povinnost pracovníka doprovázející organizace být minimálně 1x za 2 měsíce v osobním kontaktu s pěstouny a s dětmi svěřenými do jejich péče, a podávat zprávy 1x za 6 měsíců příslušnému OSPOD (kol. autorů Rozum a Cit z. s., 2014). Z uzavření Dohody potom vyplývají určité služby, na které má pečující osoba ze zákona nárok a které poskytuje doprovázející organizace.

Jedná se o tyto služby:

- Pomoc se zajištěním osobní péče o dítě - v případě nemoci nebo jiných překážek (například vyřizování osobních záležitostí, úmrtí v rodině, narození dítěte, pracovní neschopnost).
- Respitní péče - jestliže dítě dosáhlo věku alespoň 2 let, má osoba pečující nárok na poskytnutí pomoci při celodenní péči o dítě po dobu 14 dní za rok.

- Zprostředkování odborné pomoci - právo jednou za půl roku na využití odborné pomoci (psychologické, terapeutické)
- Vzdělávání - právo zvyšovat své znalosti a dovednosti v oblasti péče o dítě, bezplatně.
- Podpora při udržování styku dítěte s jeho rodinou - zajištění prostoru a asistence u styku.

Kromě výše uvedených služeb může doprovázející organizace nabídnout klientovi i další služby v souladu s IPOD (Nadační fond J&T, 2016; ScioFaktor s. r. o., 2015) .

Z uzavřené Dohody také vyplývají pro pečující osoby určité povinnosti:

- Vzdělávání - povinnost absolvovat vzdělání v oblasti výchovy a péče o dítě v rozsahu minimálně 24h/12 po sobě následujících měsíců
- Styk dítěte s rodiči - povinnost podporovat sounáležitost s osobami, které jsou pro dítě blízké, zejména s rodiči a rodinnými příslušníky. Tyto kontakty by měly být nastaveny v rámci IPOD
- Sledování dodržení dohody a spolupráce - povinnost umožnit kontrolovat řádné naplňování dohody o výkonu pěstounské péče a také spolupracovat s osobou, která je pověřena sledovat řádný vývoj dětí (Macela et al., 2015 in Jurajdová, 2015).

Zvláštností oproti klasické pěstounské péči je to, že v rámci příbuzenské pěstounské péče neprocházejí příbuzní a osoby rodině blízké při svěřování dětí do péče klasickou přípravou (Hanušová et al., 2009). Hlavním důvodem je zejména způsob, kterým tento typ péče vzniká - dítě buď v rodině již je, příbuzní o ně pečují, zatím ale nebylo jasné, zda dítě v jejich péči zůstane trvale nebo situace vyžaduje okamžité, rychlé řešení a na přípravu není mnoho času (Hanušová a Hanousková, 2017).

Jak technicky funguje systém práce s náhradními rodiči je popsáno výše. Ještě je potřeba dodat, co vlastně pěstounské rodiny a hlavně pečující příbuzní od doprovázejících organizací a jejich pracovníků opravdu potřebují. Průzkum na tomto poli dělalo několik neziskových organizací, např. Rozum a Cit. Došli k závěru, že služby v oblasti podpory pečujících příbuzných nejsou dostatečné. Prarodiče mají

zájem o služby v oblasti odlehčení, dostupnost informací, které by jim umožnili orientaci v sociálních dávkách považují za nedostatečnou, celkově by byla potřebná dlouhodobější terapeutická práce s rodinami, která by zahrnovala například i mediační služby nebo sanaci rodiny (Hanušová a Hanousková, 2017).

K podobnému závěru dochází i Uhlířová a kol. (2010), podle ní je pečujícím příbuzným zejména třeba:

- umožnit sdílet zkušenosti, a tím snížit tenzi a pocit osamění
- poskytovat sociálně-právní poradenství
- poskytovat cílené vzdělávání
- umožnit práci s traumatem dětí i prarodičů – terapii, rodinnou terapii
- poskytovat terénní sociální práci, supervizi, odlehčující péči

O velké potřebě sdílení hovoří i zahraniční autoři, např. Leder (2007), který zdůrazňuje velký přínos skupinové sociální práce s pečujícími příbuznými. Ti zdůrazňovali emocionální podporu jako hlavní benefit účasti ve skupině (Leder, 2007). Také Harnett, et al. (2014) uvádí, že obě skupiny, tedy jak děti tak jejich pečující prarodiče, by profitovali ze zvýšené podpory v podobě dlouhodobé terapeutické práce.

MPSV si nechalo v roce 2015 zpracovat Analýzu fungování institutu dohod o výkonu pěstounské péče v ČR. Z výsledků analýzy vyplývá, že institut dohod, tak jak je v zákoně nastaven i přes některé své slabé stránky v zásadě funguje dobře, rozdílná je ale úroveň poskytovaných služeb doprovázejícími organizacemi i rozdílný přístup pověřených osob k výkonu doprovázení (MPSV, 2015). Podle analýzy je rozdílná úroveň služeb zapříčiněná i určitou nejistotou doprovázejících subjektů o správnosti postupů, zejména co se týče náplně a kvality poskytovaných služeb a čerpání státního příspěvku na výkon pěstounské péče.

2 Cíl práce a výzkumné otázky

2.1 Cíl práce

Cílem mé bakalářské práce je zmapovat úskalí, se kterými se potýkají příbuzní, nejčastěji prarodiče, pečující o svá vnoučata.

Tento cíl jsem zvolila na základě zkušeností z mé praxe klíčového pracovníka organizace doprovázející pěstounské rodiny, kdy mí klienti byli pouze pečující prarodiče. Měla jsem šanci tudíž vidět jak je tato jejich nová role náročná a s jakými těžkostmi a vyčerpáním se potýkají.

Zároveň mne zajímalo i to, zda prarodiče vnímají i pozitiva vyplývající s jejich role, jakým způsobem se vyrovnávají se svými těžkostmi, jestli jsou otevření a využívají pomoc sociálních pracovníků, jestli si o pomoc včas řeknou a upozorní na svůj problém, jestli spatřují přínos v systému práce s pěstounskými rodinami, tak jak je v ČR nastaven.

Téma pěstounské péče je po novelizaci zákona o sociálně-právní ochraně dětí č. 401/2012, který je účinný od ledna 2013 (kdy došlo ke vzniku tzv. doprovázejících organizací, což jsou osoby pověřené výkonem sociálně-právní ochrany dětí a tudíž je možné oddělit podpůrné a kontrolní funkce mezi OSPOD a právě doprovázející organizace – viz. kap. Teoretická východiska) velmi aktuální. Vzhledem ke snaze umístit co největší podíl dětí do pěstounské péče oproti péči ústavní a také z důvodu praxe upřednostňování umístění dítěte do péče příbuzné osoby, tak i do budoucna pravděpodobně stále aktuální bude a je proto důležité mít přehled o potřebách této cílové skupiny.

2.2 Výzkumné otázky

Pro účely výzkumu jsem stanovila jednu hlavní výzkumnou otázku, která vychází z výše uvedených cílů práce, a to:

S jakými úskalími se mohou tyto rodiny potýkat v souvislosti s praxí pěstounské péče?

Výzkumem bych ráda odpověděla ještě na další, dílčí, výzkumné otázky, které znějí:

1) Jakým způsobem se pečující prarodiče vyrovnávají s nároky, které jejich role přináší?

- 2) Jsou otevřeni pomoci sociálních pracovníků a dokážou je oslovit a o pomoc si říct?
- 3) Je z jejich pohledu systém práce s pěstounskými rodinami tak, jak je v ČR po novele zákona nastaven přínosný?
- 4) Jaká vnímají pozitiva své role pečujícího prarodiče?

2.3 Operacionalizace pojmů

Pečující příbuzný – pro účely méj bakalářské práce se pečujícím příbuzným rozumí prarodič, kterému bylo na základě rozhodnutí soudu svěřeno do pěstounské péče dítě nebo děti jeho syna nebo dcery, tedy jeho vnouče, o které celodenně pečuje.

3 Metodika

3.1 Použité techniky a metody sběru dat

Ke zpracování praktické části mé bakalářské práce jsem použila kvalitativní strategii sběru dat, přičemž vzhledem k cílové skupině a výzkumné otázce se jeví metoda polostrukturovaného rozhovoru jako nejvhodnější.

Tento přístup je vhodný zejména pokud potřebujeme získat celistvý pohled na zkoumanou problematiku, který je založený na kvalitních datech a důvěrném vztahu badatele a účastníka výzkumu, zároveň umožňuje zkoumání jevů v autentickém prostředí (Švaříček, et al., 2014). Výhodou kvalitativního přístupu je získání hloubkového popisu případů (Hendl, 2016). Kvalitativní výzkum postupuje induktivní metodou, tzn. že generuje hypotézy a rozvíjí teorie.

Nevýhodou kvalitativního výzkumu, jak popisuje Hendl (2016) je na konci sbírka výsledků představující subjektivní dojmy, přičemž výsledky lze těžko zobecnit, protože oproti kvantitativnímu výzkumu pracuje s omezeným počtem jedinců a obvykle na jednom místě. Výhrady proti kvalitativnímu výzkumu jsou ale vyváženy jeho přínosy a získáním hloubkového popisu případů, který nezůstává pouze na povrchu (Hendl, 2016).

Polostrukturovaný rozhovor jsem vybrala, protože řeší nevýhody jak nestrukturovaného (obtížné zpracování a analýza dat) tak strukturovaného interview (mezi jinými také omezený prostor tazatele pro rozvíjení například zajímavého a relevantního tématu) (Miovský, 2006). Vyžaduje jistou přípravu, kdy si tazatel vytvoří určité schéma, které je pro něj závazné, přičemž pořadí otázek se může měnit (Miovský, 2006). Polostrukturovaný rozhovor dává větší prostor tazateli, který se drží okruhů otázek, které chce položit, ale může operativně měnit pořadí nebo klást doplňující otázky, takže rozhovor je plynulejší a může přirozeně plynout. Scénář rozhovoru je v příloze č. 1 a ukázka přepsaného rozhovoru je v příloze č. 2 práce.

3.2. Realizace výzkumu

Výzkum byl realizován v dubnu roku 2018. Souhlas s rozhovorem poskytli komunikační partneři již klíčovému pracovníku doprovázející organizace, ke kterému mají důvěru a který je jako první kontaktoval a vysvětlil jim účel výzkumu. S jejich

souhlasem mi předal jejich telefonní čísla. Všechny komunikační partnery jsem poprvé oslovila telefonicky a domluvila si termín schůzky. Rozhovory probíhaly v domácnostech pěstounů, tedy v jejich přirozeném prostředí, což napomáhalo navození důvěrnější atmosféry během rozhovoru. Pěstouni jsou zvyklí na pravidelné návštěvy sociálních pracovníků OSPOD a klíčových pracovníků doprovázejících organizací, proto s návštěvou ve své domácnosti nemají takový problém. Všechny pěstounky jsem ještě jednou seznámila s účelem výzkumu, s pořizováním audiozáznamu a následném prepisování rozhovoru a také s cílem mé bakalářské práce. Znovu jsem je ujistila, že výzkum bude anonymní a jejich jméno nebude nikde uvedeno tak jako ani samotný přepsaný rozhovor nebude nikde zveřejněn. Všechny rozhovory probíhaly v uvolněné, příjemné atmosféře a všechny ženy ochotně odpovídaly na položené otázky. Rozhovory probíhaly ve dvou případech pouze za přítomnosti samotných komunikačních partnerek, ve dvou případech bylo přítomno také dítě svěřené do pěstounské péče a ve dvou případech byl přítomný i klíčový pracovník doprovázející organizace, který schůzku domlouval. Do rozhovoru nijak nezasahoval, pomáhal zabavit přítomné dítě (v jedné rodině) nebo pracoval na PC (v druhé rodině). Přítomnost si vyžádal sám, protože se jednalo o rodiny romského etnika a pracovník vyjádřil obavu o ztrátu jejich důvěry.

3.3 Vyhodnocování dat

Rozhovory jsem nahrávala na záznamník v mobilním telefonu a poté přepsala do písemné podoby. Rozhovory trvaly většinou od 40 min do 1 hod. Podle Hendla (2016) je možné provést přepis, neboli transkripci, čtyřmi možnými způsoby, a to: doslovná transkripce, komentovaná transkripce, shrnující protokol a selektivní protokol. Já jsem použila doslovnou transkripci a všechny rozhovory jsem přepsala slovo od slova. Přepsané rozhovory jsem dále pročistila, odstranila jsem nadbytečné části tak, aby vynikly ty pro výzkum relevantní. S takto upravenými rozhovory jsem dále pracovala. Po přepisu a zpracování audiozáznamů jsem je vymazala.

Pro analýzu nashromážděných dat jsem použila metodu vytváření tzv. trsů. Podle Miovskeho (2006) jde o seskupení a konceptualizaci určitých výroků do skupin, např. podle rozlišení určitých jevů, místa, případů apod. Miovský (2006) k této metodě uvádí: *„Jednotlivé skupiny, neboli trsy, seskupujeme na základě vzájemného překryvu (podobnosti) mezi identifikovanými jednotkami, přičemž tímto procesem vznikají*

obecnější, induktivně zformované kategorie, jejichž zařazení do dané skupiny (trsu) je asociováno s určitými opakujícími se znaky, určitým charakteristickým uspořádáním atd.“. V odpovědích komunikačních partnerek jsem proto vyhledávala ty úseky, které se zdály být tématicky shodné nebo natolik podobné, že se daly seskupit do trsu. Pro účely analýzy získaných dat jsem stanovila 7 trsů.

3.4 Výzkumný soubor

Pro výběr výzkumného souboru jsem použila metodu záměrného (účelového) výběru přes instituce v kombinaci s metodou sněhové koule. Podle Miovského (2006) spočívá tento způsob výběru v kontaktování určitého typu služeb nebo činnosti nějaké instituce, určené pro cílovou skupinu, která nás výzkumně zajímá, základní soubor tvoří klienti této instituce. Já jsem kontaktovala dvě organizace doprovázející pěstouny, jednu v Českých Budějovicích a jednu v Táboře. Ta českobudějovická mi nabídla spolupráci a jejich klíčový pracovník mi zprostředkoval rozhovory se třemi rodinami. Kontakt na jednu rodinu jsem získala od své známé. Tato paní mi potom zprostředkovala další rodinu, kterou zná ze setkávání pěstounských rodin organizovaných soběslavským OSPOD. Celkově jsem tedy pořídila rozhovor s pěti rodinami.

Stručná charakteristika komunikačních partnerů:

Komunikační partner č. 1

KP1 – žena, 46 let, žije s přítelem, má v péči svou pětiletou vnučku a to od jejích třech let, je to dcera jejího syna. Fakticky velmi intenzivně pomáhala s péčí o vnučku od narození. Je romského etnika, bydlí na ubytovně.

Komunikační partner č. 2

KP2 - žena, 76 let, žije sama, má v péči svého patnáctiletého vnuka (od jeho 14-ti měsíců), kdy jeho matka zemřela při autonehodě, kterou zavinil jeho otec, syn komunikační partnerky.

Komunikační partner č. 3

KP3 – žena, 71 let, žije sama, má v péči svého třináctiletého vnuka od dcery, do pěstounské péče ho převzala v jeho 7-mi letech, ale fakticky se o něj starala od jeho věku třech let. Vnuk trpí výrazným ADHD.

Komunikační partner č. 4

KP4 – žena, zhruba 55 až 60 let, romského etnika, žije v bytě s manželem, dcerou a vnukem od této dcery. V péči má svou třináctiletou vnučku od jiné dcery, kterou převzala do pěstounské péče před čtyřmi roky, ale fakticky každodenně s péčí pomáhala od narození vnučky. Od této dcery má ještě dalších pět vnoučat, o které se během jejich dětství také intenzivně starala, ale v současné době jsou už zletilí nebo si je převzala opět matka.

Komunikační partner č. 5

KP5 – žena, zhruba 46 let, do pěstounské péče převzala syna své zemřelé sestry, nyní je mu 15 let, v péči ho má už 7 let, tedy od jeho osmi let. Fakticky péči vykonávala ještě zhruba rok a půl až dva roky bez institutu pěstounská péče. Aktivní důchodkyně s mnoha plány na důchod, která se většiny z nich musela kvůli pěstounství vzdát a díky hyperaktivitě vnuka i svých sociálních kontaktů.

4 Výsledky

Provedla jsem otevřené kódování metodou tužka a papír a dále jsem již zpracovávala výsledky výzkumu na PC. Jednotlivé kódy jsem rozdělila do jednotlivých kategorií a trsů tak, aby co nejvíce reflektovaly cíl práce.

Trs č. 1: Motivace k převzetí příbuzného dítěte do péče, minulost a přijetí vnučete

	Nezralost biolog. rodičů	Nízký věk	Problematické chování (závislosti - alkohol, drogy)	Neochota převzít zodpovědnost	Časté pobyty ve výkonu trestu	Alespoň jeden z rodičů má o dítě zájem
KP1	X	X	X		X	X
KP2	X		X	X	X	
KP3	X			X		
KP4	X		X		X	X
KP5				X		

(Vlastní výzkum, 2018)

Ve většině rodin uváděli respondenti důvody, které vedli k převzetí dítěte do své péče mladý věk rodičů, neochotu převzít odpovědnost, ve většině rodin hrálo roli problematické chování rodiče a s ním spojené časté pobyty ve výkonu trestu a také závislosti (na alkoholu, drogách).

KP1: „Mám jí od malinka, co se narodila jako jo, ale protože byly problémy, že kluk měl jít do výkonu trestu, i matka její, tak kluk souhlasil s tím, abych si jí vzala do tý pěstounský péče. I jako její máma.“

KP2: „Mám ho od patnácti měsíců, když měli tu autohavárii a jeho matka při ní zemřela, otec žil, tak měl na syna nárok, ale potom začal pít, protože toho bylo na něj moc, byla to jeho vina ta nehoda.“

KP3: „Dostal se ke mně nějak postupně, protože rodiče se sice ze začátku starali a vypadalo to slibně, ale pak otec od rodiny odešel a dcera mi ho tu začala postupně odkládat.....“

KP4: „Oni bydleli nahoře, ale oni byli většinou se mnou. Dokud se táta nezbláznil, dal se na drogy, ženský, kamarádi a pak se vykašlal na děti, nechtěl se starat.“ .....“No a tak jsem šli k soudu a ona mě tam požádala moje dcera, ona mi řekla: „Mami, D. je ještě malá a nevím, jestli na ní budu ještě stačit, tak jestli se tě budou ptát, soudce, jestli chceš D. do péče, tak já ti jí mami dám.“

KP5: „Pěstounka jsem sedm let, protože mi zemřela sestra a vzala jsem si jedno její dítě, jejího syna do péče.“

Z rozhovorů vyplývá, že všechny pěstounky berou pěstounství jako morální povinnost a ani neuvažovaly o jiné variantě. Pouze v jednom případě převzetí do péče předcházely pobyty dětí v dětském domově. Jednalo se o více sourozenců a babička péči sama nezvládla. Nakonec se proto se rozhodla pro péči jenom o jedno vnouče, ostatní si vzala zpět do péče matka. Ve většině případů institutu pěstounské péče předcházela několikaletá faktická denní péče nebo výpomoc při péči o dítě, takže pěstounství bylo spíše vyvrcholením dlouhodobých problémů v rodině svého dítěte, nebo v jednom případě dlouhodobé nemoci sestry. Pouze u komunikační partnerky č. 2 došlo k náhlému převzetí dítěte do péče po autonehodě, při které zemřela matka a otec šel o výkonu trestu, protože nehodu zavinil.

KP1: „.....já jsem to říkala i u soudu, že i kdybych neměla peníze, jsem na ní nebrala nic, tak mi to nevadí, protože je to moje holka“

KP3: „Takže mi v srpnu došla trpělivost a řekla jsem, no, než tohleto, to mi ho tu snad radši nechte“

KP5: „Nevím, jak jinak bysme to řešili, ústav je pro nás nepřijatelný. To by asi neudělal nikdo normální.“

Dále také můžeme na základě výzkumu říci, že vztah k dětem, které mají pečující příbuzní v péči, se hodně odvíjí právě od věku dítěte a od náročnosti péče o něj a také

věku prarodiče. Ve dvou případech byl z rozhovorů patrný opravdu velmi hezký a láskyplný vztah k vnoučatům, kdy obě pěstounky péči přijímají rády a bez výhrad:

KP1: „*Holka mi nevadí, já jí miluju nade všechno, když korunu mám navíc, koupím, sobě si nekoupím, to radši dám jí. Já se v ní vidím.....No, je to, jako kdyby byla moje, no.....*“

KP2: „*Já ho mám jako třetího syna.....jo, i kolikrát teďka: Babi, pojď ke mně, tak ležim vedle něj a nasmějeme se. ....nebo mi řekne: Babi šodej mě. Tak si vleze ke mně a já ho šodám na zádech, já jsem ho vždycky jako malýho šodala.*“

Oproti tomu u komunikačních partnerky č. 3 a 4 byl jasně znát spíše ambivalentní vztah k dětem, které mají v péči. Obzvláště u komunikační partnerky č. 3, protože byla aktivní důchodce s velkými plány na důchod, kterých se musela kvůli péči o vnuka vzdát, včetně svých sociálních kontaktů. Péče je náročná, protože vnuk trpí ADHD. Na druhou stranu byla jediná, která se snažila velmi aktivně vnukovi pomoci a projevila velkou míru obětavosti.

KP3: „*A pořídila jsem s koně a psa, měla jsem tu chovatelskou stanici na psy. Takže jsem měla plno práce, kterou jsem dělala ráda a pochopitelně malý dítě do toho jaksi nezapadá.....no a jezdila jsem s ním rok po různých psychologách a neurologách. Jako nastudovala jsem toho hodně, dá se říct. ....každejch čtrnáct dní psycholog a několikrát i neurolog, protože byl nevyšetřitelný, takže prostě to bylo opravdu náročný.....jo, on si to tady nádherně užívá, no a já zatínám zuby.....*“

KP4: „*Já povídám: dejte mi pokoj nebo já se vystěhuju z tohoto bytu, ať mám vod vás klid, jak vás mám ráda, půjdu pryč.*“

V případě nepříbuzenských pěstounů mají lidé, kteří se rozhodnout vzít si do péče cizí dítě, nějaký čas na rozmyšlenou. Jejich rozhodnutí nějakou dobu zraje a přistupují k tomuto závažnému kroku po pečlivém zvážení všech pro a proti, rozmyšlení, zda mají pro další dítě prostor. Evidentně tomuto rozhodnutí konvenují i jejich plány do budoucna.

Oproti tomu pečující příbuzní se k tomuto kroku rozhodnou na základě pocitu morální odpovědnosti vůči svému vnukovi, ke kterému mají již vytvořené citové pouto. Musejí

se vyrovnat s určitým selháním vlastního dítěte, které je většinou přítomné v každém případě. Často se rozhodují pro péči už v pokročilém věku, kdy mají jiné plány do budoucna než péči o malé vnouče. Z výzkumu je proto často patrná právě motivace na základě pocitu odpovědnosti, kdy pěstouni většinou ani neuvažují o umístění dítě do ústavu. Ale musí se kvůli tomuto kroku vzdát svých plánů na důchod a zaslouženého klidu. Pouze v jednom případě byla varianta ústavu v určitém období nevyhnutelná, protože se jednalo o více sourozenců a babička na ně už nestačila. Odpovídá tomu i vztah k vnoučeti, o které pečují. Často byla patrná ambivalentní vazba k vnoučeti: milují ho a hodně se pro něj obětují, zároveň ale je péče unavuje a touží po klidu a svých plánech. V jednom případě byly tyto pocity obzvlášť patrné, protože se k tomuto tématu pěstounka opakovaně vracela. Ve dvou případech byl patrný velmi vřelý a láskyplný vztah k vnoučatům, kdy právě buď byla pěstounka relativně ještě mladá a při síle nebo naopak byl už vnuk velmi samostatný a pěstounka stále ještě aktivní. V tomto případě se už téma točilo často kolem obav z budoucnosti. Co bude, až pěstounka zemře, jak si vnuk poradí.

Trs č. 2: Vztah s biologickými rodiči dítěte, vliv pěstounství na jejich vzájemný vztah

	Neutrální, chladný vztah, vyrovnání se se selháním rodiče dítěte	Despekt a zloba pociťovaná vůči biolog. rodičům	Tolerování nedostatků biologického rodiče
KP1		Y	X
KP2	X		
KP3		Y X	
KP4		Y	X
KP5		Y	

(Vlastní výzkum, 2018)

Ve většině případů se vzájemný vztah změnil. Z rozhovorů vyplynulo, že pěstouni mají rozdílný v přístupu k vlastnímu dítěti, které selhalo (v tabulce je označen písmenem X) a k jeho partnerovi (v tabulce pod písmenem Y). Většina komunikačních partnerů je výrazně shovívavější k vlastnímu dítěti nebo mají snahu jeho chování omlouvat. Oproti

tomu jsou daleko přísnější k druhému biologickému rodiči, kterému často přiřknou větší podíl viny na celé situaci.

Například KP1 uvádí o svém synovi: „*Můj kluk je fakt hodnej kluk, dá vám srdce, když vidí, že někdo potřebuje.....*“ ,ale zároveň z rozhovoru vyplynulo, že také často pobývá ve výkonu trestu. O své snaše mluví ostřeji a vidí v ní příčinu selhání jejich vztahu: „*ona dřív fetovala.....blbej kluk, nezkušenej, on nikam nechodil, nic, prostě se do ní zamiloval.....byl prostě jenom s holkou doma a vona trajdala po chodbách, s tím druhým klukem.....*“

Oproti tomu KP2 chování svého syna neomlouvá, ale vyrovnala se s ním, přestože jeho násilnické chování a závislost na alkoholu bylo celé dětství vnuka zdroj potíží. V současné době syna akceptuje, ale zároveň od něj nic neočekává a je vůči němu spíše chladná, o to víc náklonnosti směřuje k vnukovi, kterého má v péči: „*.....dobře, šel na Lipno, tam si našel tudletu, je s ní, ať je tam, my ho nepotřebujem.....jako ted' spolu vycházíme jako normálně, H. taky.....on si žije svůj život, my si žijem svůj život.....*“

KP3 podle svých slov cítí velkou zlobu vůči dceři, protože dcera první roky jezdila na pravidelné návštěvy, byla v telefonickém kontaktu a zhruba před šesti lety úplně přerušila veškerý kontakt s matkou i se svým synem. Změnila si e-mail, telefon, adresu a už se nikdy víc neukázala, ani se s matkou telefonicky nespojila. Na otázku jaké má pocity vůči dceři pěstounka uvedla: „*No naštvání, zloba veliká.*“ O druhém rodiči svého vnuka, jeho otci, mluví s despektem: „*A tatínek ten nějak moc už teda nefungoval vůbec.....von dělá hrozně staroslivýho a nadšenýho, kdybyste ho viděla, tak prostě řeknete: No to je zlatej tatínek, co si ta bába stěžuje. Jo, ale to je tak všechno, vždycky to jedno odpoledne za půl roku a tím to skončilo*“

KP4 jednoznačně vidí vinu na straně partnera své dcery, přičítá mu i její selhání: „*Moje dcera, vona byla taková dobrá, hodná, čistotná, starala se vo děti, ale von spal s těma ženskejma.....*“ . Přitom z později vyšla najevo i drogová minulost dcery a opuštění dětí. Během let se ale dcera „dala dohromady“, převzala péči o většinu svých dětí a nyní svojí roli plní.

KP5 je v jiné situaci, protože její sestra zemřela na následky dlouhodobé nemoci a otec dítěte, kterého má v péči je bývalý partner sestry. Vůči němu cítí despekt: „.....tatínek M. Nám nepřispíval, byl za to i odsouzenej, plus nějaký další delikty.....“, ...protože jsem se dohadovala s původním manželem sestry, jestli mi bude nebo nebude dávat výživný na kluka, protože mi ho nechtěl dávat.....“

Oproti vztahu svých prarodičů s biologickými rodiči je ze strany dětí vůči nim patrná snaha jejich chování omluvit a vstřícnost vůči nim je opravdu veliká. Přičemž ale záleží na věku dítěte: u starších dětí bylo spíše zřejmé, že si prošli velkým zklamáním a ze strany rodičů už nic neočekávají, jsou spíše vyrovnaní.

Patnáctiletý vnuk KP2 podle slov pěstounky: „H. mu nevěří, von říká: Já ho rád mám, ale já mu nevěřím. Já se mu nedivím.“

Třináctiletý vnuk KP3: „Ano, no, ze začátku to teda Kuba mnohokrát oplakal, protože mu tatínek slíbil, že ho třeba vezme na dovolenou a nic se nedělo. Ted' už je v takovym věku, že už je mu to jasný, že prostě tatínek je nespolehlivý a že se mu nedá věřit.“

Pětiletá vnučka KP1: „Takhle, ona třeba i nadává na svoji mámu, ale když jí vidí, tak je úplně mimo nebo když ji vidíme venku, tak utíká k mámě. Má svoji mámu ráda, jako jo.“

Třináctiletá vnučka KP4: „To napsal Denise do dopisu, že ho pustí a že si pro ní přijede. Ta holka si furt myslí, že on přijede domů. Napsal jí, že zase budou rodina, že ho pustí. On dostal skoro 7 let a on si myslí, že ho pustí a rok ho hledali kde je.“

Kategorie pečujících příbuzných je specifická tím, že velkou roli zde hraje vztah s biologickými rodiči svěřených dětí, tedy svými dětmi. Složitost situace ještě často zvýrazňuje nevyjasněný vztah s nimi, zklamání z jejich neschopnosti postavit se problémům čelem, jejich časté zásahy do výchovy, nebo v případě náhlého úmrtí i pocit ztráty, se kterým se musí vyrovnat. Potvrzují to i výsledky rozhovorů, přičemž asi nepřekvapí častý rozdíl v přístupu ke svým vlastním dětem a k jejich partnerům. Některé pěstounky měli tendenci chování svých dětí omlouvat a přistupovali k nim shovívavěji, než k jejich partnerům. Ty často vinily z celkových problémů, které rodina měla. Nebo naopak nastoupilo vyrovnání se se selháním vlastního dítěte a zaujetí spíše chladnějšího postoje k němu. V případě jedné rodiny byl velmi problematcky se chovající otec (závislost na alkoholu, násilnické chování) zdroj potíží během celého

dětství dítěte. V jiném případě dcera nejprve nechávala babičce syna na hlídání stále častěji, až jí ho nakonec nechala úplně. Zároveň po několika letech úplně zprerhala jakýkoliv kontakt jak s matkou, tak se synem. Pěstounka dodnes neví proč a cítí vůči dceři velikou zlobu, zároveň byla znát touha s dcerou opět kontakt navázat.

Pěstouni vesměs všichni popisovali velmi vstřícný vztah dětí ke svým rodičům a velká zklamání, která děti buď prožívají (v případě mladších dětí) nebo prožili (v případě větších dětí). Ve třech případech si chlapci (15, 15 a 13 let) prošli velkým zklamáním v minulosti a dnes mají již reálný náhled na chování rodičů. Jejich slibům nevěří a podle slov pěstounů se již naučili nic od nich neočekávat. V jednom případě rodina stále bojuje s nereálnými sliby rodičů a velkým očekáváním dítěte od nich.

Trs č. 3: Vnímané obtíže v souvislosti s péčí, zvládnání nároků péče

	Problémy se školou	Zhoršený zdravotní stav	Omezení soc. kontaktů a plánů na důchod	Obavy z budoucnosti	Obtížné zvykání dítěte	Obtížná finanční situace
KP1						X
KP2	X			X		
KP3	X		X			
KP4		X				
KP5					X	

(Vlastní výzkum, 2018)

Obtíže, které pěstouni vnímají jako nejvíce závažné jsou různé. Odvíjejí se od jejich individuální situace, věku, zázemí v širší rodině, obtížnosti péče o dítě apod. Pěstouni v rozhovorech uváděli většinou obtíže svěřených dětí ve škole, zhoršený zdravotní stav, omezení sociálních kontaktů a plánů na důchod, obtížné zvykání v nové rodině, neuspokojivá finanční situace a nevhodné bydlení. V případě starších dětí často z rozhovorů vyplynulo, že nejhorší období už mají za sebou a nyní se situace zdá být stabilizovaná.

Komunikační partnerce č. 1 péče nevadí, stará se ráda, ale trápí jí jejich bytová situace. Bydlí na ubytovně v jednopokojovém bytě a ráda by našla lepší byt, ve kterém by se mohla starat i o dalšího sourozence vnučky, který je nyní v péči jiných pěstounů. „.....akorát to bydlení, no, to mě jako hodně štve, jako jinak nic.....já jsem říkala klukovi, že bych si ho vzala, ale máme tady prostory jakoby menší, nevím, jak bysme spali.....“

KP2 v současnosti prožívá klidné období, nejhorší už mají za sebou. Momentálně řeší občasné problémy vnuka ve škole a několikrát vyjádřila i obavy o budoucnost: „.....on prostě, no, bojíme se toho vobá, já se bojím vo něj, jak to zvládne a von se bojí jak to zvládne. No, ale táhne mi dvaasedmdesát, nikdo tu nejsme věčně, že jo.“

KP3 řeší v současné době výrazné problémy se školou díky vnukově ADHD. Jelikož se jedná o aktivní paní s velkými plány na důchod, která žila společenským životem, byla zvyklá navštěvovat divadlo, koncerty, měla hodně kamarádů, tak uvádí obecně omezení těchto společenských aktivit jako pro ní nejobtížnější: „.....takže to docela šlo, no ale teď v tý šestý, sedmý to teda velice skřípe.....a pro mě teda byl největší problém asi, že jsem vlastně musela zrušit veškerý svý kontakty. Jo, to bylo pro mě takový nějaký nejsložitější, nejtěžší.....člověk se musí halt pochopitelně přizpůsobit, že si nemůže dělat to, co by třeba chtěl, protože takhle nějak si člověk důchod nepředstavoval.“

Z rozhovoru s KP4 také vyplývá, že mají nejobtížnější období již za sebou, kdy musela denně vypomáhat s péčí o všechny sourozence. V současné době zvládá péči o třináctiletou vnučku dobře. Uvádí pouze výrazné zhoršení zdravotního stavu, které nastalo právě v nejtěžším období a trvá doteď: „Nakonec jsem dostala vysoký tlak, cukrovku, přitom já byla úplně zdravá, voni vedešli a já chodila po doktorech, úplně jsem se zhroutila.....měla jsem zánět zubů, takový zánět, přestaly mi zuby, chytlo mě ucho, všechno mě bolelo, hlava.....“

KP5 působí je velmi schopná žena, která se velmi zdatně vyrovnává s obtížemi, které jí život přináší. Podniká, přestože je s dětmi sama postavila v nedávné době s nejstarším synem svépomocí dům pro rodinu. Problematicky vnímala dlouhé období zvykání si svého synovce, kterého převzala do péče na novou rodinu: „Ač u mě M. nějakou dobu před tím i bydlel, znali jsme se, tak prostě to začlenění do rodiny a o zvykání, řekla bych, že až poslední dva roky si to nějakým způsobem sedlo tady zase s dalšíma dětma.“

Obtíže, které pěstouni subjektivně prožívají jako nejvíc zatěžující jsou různé. Odvíjí se od jejich individuální situace, zdrojů, které mají pro jejich zvládnutí, zázemí v širší rodině, věku, zdravotního stavu, okolností, za kterých došlo k pěstounství, vztahu s biologickými rodiči, věku dítěte a náročnosti péče o něj apod. Obecně můžeme říci, že oproti klasickým pěstounům hraje v případě příbuzenské pěstounské péče významnou roli věk a životní etapa, ve které se pěstouni nachází a to nejčastěji důchodový věk. S tím přichází i větší únava a horší schopnost se s nastalými problémy vypořádat. Je třeba vzít také v úvahu generační propast mezi pěstouny a svěřenými dětmi. Z výzkumu vyplývá, že nejvíce zatěžující je počáteční období pěstounství, kdy jsou děti ještě malé, péče o ně je nejnáročnější, vztahy s biologickými rodiči nejvíce zraňující. Jedna komunikační partnerka si velmi stěžovala na nedostatek informací o možnosti pěstounské péče a existenci finanční odměny pěstounovi v období dlouhodobé nemoci její sestry, kdy se o jejího syna starala bez jakékoliv podpory ze strany institucí. O možnosti řešení situace pěstounstvím se dozvěděla asi po roce. Pěstouni shodně uváděli špatnou finanční situaci před novelou zákona o sociálně-právní ochraně dětí. Dá se říci, že postupem času se těžiště problémů někdy může přesunout ještě v období dospívání na obtíže se školou a také obavy z budoucnosti. Ale celkově pěstouni v případě vyššího věku dětí působili uvolněným dojmem a výrazně si nestěžovali.

Trs č. 4: Zdroje, které pěstouni využívají k překonávání obtíží

	Odborná pomoc	Zázemí v širší rodině	Sdílení s ostatními pěstouny
KP1	X		
KP2	X	X	
KP3	X	X	X
KP4	X	X	
KP5	X	X	X

(Vlastní výzkum, 2018)

Z výzkumu vyplývá, že jsou pěstouni zvyklí ve větší nebo menší míře obracet se na odborníky a mají velkou důvěru v sociální pracovníky ať už OSPOD nebo doprovázející organizace.

KP1: *“.....to já se spíš takhle poradím s panem Benešem (pozn.: klíčový pracovník).....“*

KP2: *„Ano, když přišel Luděk (pozn.: klíčový pracovník), tak jsme spolu řešili to učiliště, to jsem fakt nevěděla co a jak. Luděk mě naváděl.....“*

Obzvláště pomoc ze strany sociální pracovnic OSPOD města Soběslav si pěstounky velmi chválily.

KP3: *„Tady ta sociálka je moc ochotná a schopná řešit všechny problémy.....prostě jakékoli problém, okamžitě přijedou, pomůžou, zaříděj. Do školy, když prostě nějaké je, něco se děje, když K. udělal prostě nějaké nepříjemnosti, tak oni tam jedou a naopak ještě je sprdnou.“*

KP5: *„.....nakonec mi to pomohla vyřešit sociálka, měnili jsme v roce 2014 rozsudek.....“*

Další rodiny byly spíše v kontaktu s klíčovým pracovníkem doprovázející organizace, na kterého se byly zvyklé se v případě problémů obracet.

Dále skoro u všech rodin bylo zřejmé zázemí v širší rodině, která opět více nebo méně s péčí vypomáhala. Někdy intenzivněji, např. v případě KP4, kdy druhá dcera přímo žije ve společné domácnosti pěstounky a vnučky a s péčí denně pomáhá: *„, Jana je šikovná a pomáhá mi.....D. si rozumí s Janou, protože ona ví, že to je její mámy sestra, většinou jde za ní.“* Tato pěstounka také uváděla jako velkou pomoc svého manžela a svou sestru, která bohužel před nedávnem zemřela: *„Protože ta mi dávala sílu, ta sem chodila a probírala se mnou, co mám všechno dělat. To byla taková sestra!.....Kdyby můj dědek nebyl, že mě uklidňoval, fakt, já jsem vzala něco a už jsem byla.....“*

Nebo se jedná o občasné návštěvy buď u druhých prarodičů nebo ostatních příbuzných.

KP2: *„Ale jako na Honzika nedaj dopustit, to berou ho všichni a von je taky, jako prostě je to rodina.....muj bejvalej ho pozval do Hodějic na oběd a von že říkal .....“*

KP5: „.....teď s nima byl M. na horách, jejich tatínek bere M. Každý rok na hory.“

V případě KP3 se pěstounka snažila vnuka zapojit do aktivit, které baví i jí, aby alespoň trochu kompenzovala obětování svých koníčků péči o něj: „Tím, že já jsem tady měla ty koně, tak jsem se ho pochopitelně snažila zatáhnout do toho, co baví mě.....tak se do toho úplně nadchnul, takže jsem mu koupila poníka a jezdili jsme spolu.“

Dvě pěstounky také uváděly jako velmi prospěšné sdílení s ostatními pěstouny, které se děje většinou během setkávání na kurzech povinného vzdělávání pěstounů.

KP2: „A jako, je to fajn, že tam prostě.....teď jsme menší skupina, tak si tam nějak všichni něco řeknem, pak si předáváme jako jak to děláme.....jo, protože tam přídu, jsou tam děvčata, tak už si sednem k sobě a teď když se to dělá ve dvojicích, tak se dopňujem, jako je to fajn.“

Jelikož je dnešní podoba systému sociální práce s pěstounskými rodinami nastavena poměrně nedávno (novela zákona o SPOD je platná od roku 2013) zajímalo mne, jak pěstounky současné nastavení systému vnímají, zda je tedy nastaven funkčně. Z výzkumu vyplynulo, že jsou skoro všichni pěstouni obvykle zvyklí se obracet buď na svého klíčového pracovníka nebo na sociální pracovníci OSPOD, všechny rodiny měly alespoň s jednou institucí navázaný kvalitní vztah. Přičemž byl znatelný rozdíl mezi pěstounkami romského etnika a pěstounkami majoritní společnosti. Obě pěstounky romského etnika spolupracovali sice s klíčovým pracovníkem a měli v něj evidentně důvěru, ale spíše hledaly zdroje a zázemí v rodině a komunitě než například ve sdílení s ostatními pěstouny. Oproti tomu ostatní pěstounky měly také hezké vztahy v rodině, ale projevovaly výrazně větší ochotu spolehnout se na pomoc nějaké instituce, ať už OSPOD nebo doprovázející organizace.

Trs č. 5: Vliv pěstounství na partnerský vztah

	Pěstounka žije bez partnera	Partnerský vztah pěstounství neovlivňuje	Partnerský vztah se rozpadl
KP1		X	
KP2	X		
KP3	X		
KP4		X	
KP5			X

(Vlastní výzkum, 2018)

Co se týče partnerského vztahu, tak dvě z komunikačních partnerek žijí dlouhodobě bez partnera. Dvě pěstounky uvádějí velmi hezký a blízký vztah v jednom případě partnera pěstounky a v druhém případě manžela a vlastního dědečka dítěte s vnučkou v pěstounské péči.

KP1: „*Tak ten by ji ani neuhodil, to vůbec jako, a holka si s ním dělá jako co chce. Vona vždycky žaluje: A dědo, babi udělala to a to.....*“

KP4: „*Děda jí má rád jako já, to samý. Děda jí choval na rukách, líbal, hladil, chodil s ní ven s kočárem, to byla panenka jeho.*“

V případě KP5 se manželský vztah pěstounky následkem pěstounství rozpadl, ale podle slov pěstounky toho nelituje: „*Manžel to prostě nezvlád. Nebo aspoň to jako tvrdil, že to byl ten důvod. Našel si prostě jinou pani, starší, kde už ty děti nebyly a byl tam ten klid. Mě to posunulo jinam, já jsem ráda dneska, protože jsem si zase uvědomila jiný hodnoty, jiný věci.....tak je pro mě lepší bejt sama silnější než se spolíhat.....*“

V případě partnerského vztahu je opět riziko, že jeden z partnerů nebude ochotný s celodenní péčí o příbuzné dítě souhlasit. Nebo by i zpočátku chtěl, ale nakonec situaci nezvládne. U příbuzenské pěstounské péče je toto riziko větší než u klasických pěstounů, protože ti mohou takto důležitý krok spolu prodiskutovat dopředu a pravděpodobně se pro pěstounství nerozhodnou, pokud bude jeden z partnerů proti. Oproti tomu je kvůli citové zaangażovanosti příbuzenských pěstounů větší riziko, že partnerský vztah bude

pěstounstvím trpět, pokud bude např. babička pro to vzít si dítě do péče a manžel proti. Navíc často se v dnešní době jedná o nové partnery prarodičů, kteří tedy nemají žádné pokrevní pouto s vnukem. Ve výzkumném vzorku byly dvě pěstounky bez partnera už v době, kdy se pro pěstounství rozhodovaly. Dvě pěstounky partnera mají: v jednom případě se jedná o vlastního dědu vnučky, v druhém případě o nevlastního. V obou rodinách není partnerský vztah nijak narušen a obě pěstounky shodně uvádějí velmi blízký vztah vnučky k partnerům a i výraznou náklonnost partnerů k dětem v péči. V jednom případě se vztah kvůli převzetí synovce do péče rozpadl, pěstounka ale uvádí, že toho v současnosti nelituje.

Trs č. 6: Postoj vůči povinnému vzdělávání (dále jen PV)

	PV považuje za přínosné	PV navštěvuje z PV převážně povinnosti	PV převážně nenavštěvuje
KP1		X	
KP2	X		
KP3	X		
KP4			X
KP5	X		

(Vlastní výzkum, 2018)

Povinné vzdělávání hodnotily tři komunikační partnerky jako velmi přínosné, všechny se shodly na tom, že pro ně bylo velmi důležité hlavně v počátečních obdobích pěstounství, v současné době hraje větší roli spíše řešení konkrétních problémů a sdílení starostí s ostatními pěstouny.

KP2: „Ze začátku jsem říkala, to je celý půldne, práce mi stojí, mě se tam nechce, teď se tam těším.“

KP3: „Já bych řekla, že je to velice dobrý, že to vítám, protože bych řekla, že mi to ze začátku hodně dalo. Takže bych řekla, že pro ty speciálně začínající pěstouny, první tak dva, tři roky, je to skoro až nutný.....velice záleží na tom, koho pozvou, někdy je to

takový, že si člověk říká ztracený hodiny a někdy je to zase vopravdu zajímavý a přínosný.....“

KP5: „Pro mě určitě, protože já jsem se tam dozvěděla řadu věcí, jako tím, že člověk začíná, dozví se nějaké právní věci, my jsme měli i nějaké, já nevím, první pomoci a takhle.....to vzdělávání je pro nás většinou fajn, protože tam se všichni vidíme, protože nejsme všichni ze Soběslavi, my jsme tam byli dobrá parta.....“

Dvě pěstounky na vzdělávání chodí spíš z povinnosti a mají pocit, že ho moc nepotřebují:

KP1: „Tak jako takhle, mám už něco za sebou, jo všechno, ale jo, ráda se přiučím něčemu novému, ale jinak, no, prostě tam musím chodit, no.“

KP4: „Teď jsem dlouho nebyla, omlouvám se, sestra byla nemocná, chodila jsem za ní do nemocnice, vůbec jsem nevěděla, jak je špatná.....pak umřela, já vůbec nemohla mezi lidi, furt jsem brečela.....“

Dvě pěstounky hodnotily jako velice přínosné společné setkávání dětí v pěstounské péči, které organizuje OSPOD v Soběslavi a probíhá současně s povinným vzděláváním. Pěstouni účastní kurzu a děti mají ve vedlejší místnosti svůj program, např. něco vyrábí. Přitom mohou navázat kontakt a sdílet společné zážitky a trápení.

KP3: „A potom je teda dobrý, co tady dělaj, nevím, jestli se to dělá všude, takový to setkávání pěstounů, nejen teda to povinné školení, ale i setkávání i s dětma. Což když byl menší bylo hrozně fajn, protože ty děti navzájem poznaly, že vlastně nejsou samy. Že takových dětí je víc, že nejenom voni jsou vpuštěný, ale že některý jsou na tom třeba ještě hůř než voni. Což myslím, že pro ty děti bylo jako dobrý.“

KP5: „Nám se třeba líbilo, když jsme tam mohli jezdit s těma dětma.....i s dětma chodíme, oni si vždycky něco vyráběj. Teď jsem třeba nebyla, ale M. tam šel, on tam má kamarády.“

Povinné vzdělávání je součástí nynějšího systému práce s pěstounskými rodinami. Z výsledků výzkumu vyplývá, že tři pěstounky ho hodnotí spíše pozitivně a přínosně. Obzvláště v prvních letech pěstounství pro ně bylo spíše důležité, v dalších letech naopak oceňují možnost sdílet svoje zážitky a zkušenosti s ostatními pěstouny,

vyjadřovali spíše potřebu řešení konkrétních problémů s odborníky. Dvě rodiny spontánně vyzdvihly přínos společných návštěv vzdělávacích akcí s jejich dětmi. Pořadatel měl i pro děti vymyšlené různé aktivity a ony měly možnost navázat bližší kontakt s někým, kdo je na tom podobně a řeší podobné problémy. Dvě rodiny naopak vzdělávání považovaly spíše za obtěžující povinnost. Zajímavé bylo, že obě pěstounky byly romského etnika, podle mého názoru jejich postoj potvrzuje určitou tendenci k sociální izolovanosti Romů a obecné neochotě spoléhat se na systém.

Trs č. 7: Finanční situace

	Finanční situace dobrá, prostředky dostačují potřebám rodiny	Finanční situace zhoršená
KP1		X
KP2	X	
KP3	X	
KP4	X	
KP5	X	

(Vlastní výzkum, 2018)

Kromě jedné rodiny uvedly všechny komunikační partnerky, že jejich finanční situace je obzvláště po navýšení dávek od ledna 2018 dobrá a prostředky plně pokryjí potřeby rodiny.

KP2: *".....no a teď, když nám přidali na pěstounskej, tak jsem přestala chodit do práce (pozn. Pěstounka si přivydělávala až do věku 71 let kvůli exekucím, které má, zadlužila se, protože ručila za synovu půjčku na alimenty), my výdem, i si něco ušetříme, já mu teda šetřím....."*

KP3: *„.....takže od té doby (pozn.: co má vnuka v pěstounské péči) se moje situace velice po finanční stránce. Dá se říct, že od té doby nemáme finanční problémy, díky tomu ještě, že bydlíme na venkově, bydlení tu není drahý, takže v tomhleto jsme zajištěný dá se říct dobře.“*

KP4: „Jo, já jí koupila telefon má, počítač, aby se mohla učit a všechno, peníze jí dám a koupí si prádlo.....“

KP5: „Ted' už je to lepší od toho ledna, to samozřejmě nějakým způsobem upravili.....já mám teda tři práce, takže jsem víceméně zvyklá si na sebe vydělat a uživit se.....takže říkám, jsem ráda, že nám to ted' upravili, protože Michal jde od příštího roku na střední a chcete mu dopřát.....“

Pouze KP1 uváděla neuspokojivou finanční situaci, protože bydlí na ubytovně a ráda by dosáhla finančně na lepší bydlení, její partner ale nemůže sehnat práci a mají také nějaké dluhy a exekuce, které musí splácet: „mám exekuce, tři, takže akorát to bydlení.....všude chtěj kauce, dvě....“

Finanční problémy často provází prarodiče denně pečující o svá vnoučata. Protože jsou už důchodového věku a ze svého důchodu často stěží mohou pokrýt svoje náklady. Všichni pěstouni proto udávali jednak zlepšení finanční situace po oficiálním převzetí dítěte do pěstounské péče, nebo situaci dříve řešili zaměstnáním i v důchodovém věku, což je ale velmi vyčerpávalo (KP2). Po navýšení odměny pěstouna od ledna 2018 udávaly čtyři rodiny výrazné zlepšení finanční situace. Z rozhovorů a pozorování vyplynulo, že jejich celkové prostředky jim postačují jednak na zabezpečení standardního chodu domácnosti a také standardních potřeb dítěte. Včetně toho, že mohou dítěti dopřát trávení volného času podle jeho přání. Mohou např. navštěvovat kroužky (v případě rodiny KP3), mohou si dovolit finančně náročnější vysokoproteinovou dietu (v případě rodiny KP2, kdy se vnuk zabývá kulturistikou) , ufinancují každoroční pobyt dítěte v zimě na horách a v létě u moře (v případě KP5, ale zde se jedná o schopnou pěstounku, která zároveň má tři zaměstnání) nebo značkové oblečení (v případě KP4). Pouze jedna rodina uváděla neuspokojivou finanční situaci, jedná se o rodinu sociálně slabší, která musí zároveň platit tři exekuce a partner nemůže najít práci.

5 Diskuze

Cílem výzkumu bylo zmapovat zkušenosti a úskalí, které se pojí s celodenní péčí prarodičů o svá vnoučata, v jednom případě synovce, která mají svěřená do pěstounské péče. Výzkum byl proveden v kvalitativním designu, těžištěm bylo pět rozhovorů, které byly analyzovány metodou trsů. Z výzkumu vzešlo 7 trsů, které reflektují hlavní témata jednotlivých rozhovorů. A to: 1. motivace k převzetí příbuzného dítěte do péče, minulost a přijetí vnoučete, 2. vztah s biologickými rodiči dítěte, vliv pěstounství na jejich vzájemný vztah, 3. vnímané obtíže v souvislosti s péčí, zvládání nároků péče, 4. zdroje, které pěstouni využívají k překonávání obtíží, 5. vliv pěstounství na partnerský vztah, 6. postoj vůči povinnému vzdělávání (dále jen PV) a trs č. 7: finanční situace.

Pěstounky zahrnuté do výzkumu věnovaly velkou část rozhovoru tématům spojeným s minulostí a obdobím přijetí dítěte do péče, dále také současným nárokům, která péče přináší a vnímání budoucnosti. Jelikož situace jednotlivých rodin je velmi individuální tak, některá témata, která pěstounky označily, potvrdila výsledky předchozích výzkumů, jiná naopak přinesla nová zjištění.

Minulost a období převzetí dítěte do péče se objevuje u všech respondentek jako velmi živé téma. Co se týče důvodů, které vedly k tomu, že ve zkoumaných rodinách převzali prarodiče svá vnoučata do péče, tak plně odpovídají důvodům, které uvádí Hanušová et. al. (2009) jako nejobvyklejší. Z výzkumu vyplývá, že motivací k převzetí do péče je většinou pocit morální odpovědnosti vůči vnoučatům, kdy se převzetím dítěte chtějí vyhnout jeho umístění v ústavu. V podstatě pěstounky považovaly převzetí péče o dítě jako samozřejmost a většina hovořila o tom, že ani nepřemýšlely o možnosti dítě nepřijmout. V dostupných výzkumech se však informace o tom, co prarodiče zvažovali při přijetí, objevuje. Například Okagbue – Reaves (2005) zjistila, že pro 16% babiček a až dvojnásobek dědečků bylo hlavním hlediskem, které zvažovali pro rozhodování, zda vnouče do péče přijmou, jejich zdraví.

Co se týče vztahu mezi pěstouny a svěřenými dětmi, tak ve dvou případech přitom převládala spíše ambivalentní vazba k vnoučeti, kdy ho jedné straně milují ale současně je péče v jejich věku unavuje a rádi by si užili zasloužený klid. Ve velké míře se to projevilo zvláště v rodině, kde dítě trpělo ADHD. Takovéto ambivalentní vztahy, vznikající právě mezi babičkami pečující o svá vnoučata, jsou popsány také v ostatních

výzkumech, uvádí je např. Gardner et al. (1987); Johnson, (1988); Minkler a Roe (1993); Solomon a Marx (1995) in Hayslip (1998). Vysokou míru prožívaného stresu v případech, kdy svěřená vnoučata trpí právě problémy s učením nebo poruchou pozornosti spojenou s hyperaktivitou, mají zdravotní potíže nebo se vyznačují problémovým chováním potvrzuje i Sands a Goldberg-Glen (2000) ve svém výzkumu stresorů, které vnímají pečující prarodiče. Tyto ambivalentní pocity vůči vnoučatům, které mají svěřené do pěstounské péče jsem také hojně zaznamenala ve své pracovní zkušenosti s příbuzenskými pěstouny. Vyskytovaly se hlavně v případě, že prarodiče převzali do péče více dětí v nízkém věku nebo pouze jedno, ale jednalo se o dítě s náročnějším temperamentem. Často také v případě, kdy šlo o aktivní seniory s mnoha plány na důchod. Během mých setkání s pěstouny se pak opakovaně stávalo, že mi pěstouni opatrně a se studem přiznávali, že jim často, podle svých slov, „tečou nervy“. Naopak pokud prarodiče převzali do péče jedno už třeba starší dítě s klidnějším temperamentem, které nemělo výraznější deprivaci zkušenost v raném dětství, byl znatelný jednoznačně láskyplný vztah k vnoučatům, kdy ho mnohdy brali jako svoje další dítě bez oněch pocitů příkoří. Tato zjištění v podstatě potvrzují i zahraniční autoři. Uvádějí například, že kvalita vztahu pečovatel – dítě může být negativní v příbuzenské pěstounské rodině s mnohem větší pravděpodobností než v tradiční pěstounské rodině (Chipman et al., 2002; Harden et al., 2004 in Hong et al., 2011), kdy v příbuzenské pěstounské rodině častěji dochází k fyzickým trestům (Chipman et al., 2002 in Hong et al. 2011) a k špatnému zacházení s dítětem, mnohem častěji jsou také vztahy konfliktnější (Harden et al, 2004 in Hong et al., 2011).

Další zkoumanou oblastí byl vztah prarodičů k biologickým rodičům vnoučat, tedy ke svým dětem. Ten je ve většině případů velmi složitý. V rozhovorech se k němu pěstouni často vraceli a vůbec celé minulosti věnovali jednoznačně největší prostor. Všichni dotazovaní pěstouni byli kontaktu vnuka s jeho rodiči nastaveni převážně vstřícně a umožňovali ho, i když dětem způsoboval tento kontakt často opětovné zvýšení očekávání od svých rodičů a následné zklamání. Toto neustálé zklamávání dětí svými biologickými rodiči uváděli prarodiče ve 3 rodinách a vnímali ho jako velmi zatěžující faktor. Také vyplynul rozdíl v posuzování chování svého dítěte a jeho partnera. Svoje dítěte měli prarodiče mnohem častěji tendenci omlouvat než chování jeho partnera, kterému často přisuzovali větší vinu na celé situaci. Největší problémy způsobovali

biologičtí rodiče zejména pokud u nich hrála roli drogová závislost nebo kriminální minulost. Také z ostatních výzkumů vyplývá, že konfliktní vztah s biologickými rodiči dětí představuje jeden ze zdrojů největších obtíží (Sands a Goldberg-Glen, 2000). Z rozsáhlého výzkumu 193 prarodičů, který provedl Hayslip (1998) vyplývá, že v případě prarodičovské péče o problematické dítě prožívalo 38 % prarodičů pozitivní pocity vůči svému dospělému dítěti, oproti tomu 68 % prarodičů pociťovalo zklamání ze svého dospělého dítěte, 38 % cítilo vinu za jeho chování a 40 % cítilo vinu za své výchovné selhání. Pouze 26 % z prarodičů uvedlo, že by bylo rádo znovu rodičem a 50 % z nich se cítilo izolováno od svých přátel a zažívalo omezení ve své prarodičovské roli. Ve skupině prarodičů vychovávající neproblematické dítě uvedlo 49 % prarodičů pozitivní pocity vůči svému dospělému dítěti, 50 % uvedlo zklamání, přibližně 25 % cítilo vinu za selhání jejich dítěte stejně procento prarodičů cítilo své selhání jako rodičů.

Dále jsem se ve výzkumu soustředila na největší zdroje obtíží, které prarodiče vnímají v souvislosti s péčí a jak tuto péči obecně vnímají. Opět záleží na individuální situaci každé rodiny, také z velké míry na tom, v jakém období se rodina právě nachází, jaké má zázemí v širší rodině apod. Z výzkumu vyplývá a potvrzuje to i moje pracovní zkušenost s těmito rodinami, že nejobtížnější období je právě období po převzetí dětí do péče, kdy jsou ještě malé, pěstounům chybí informace a musí se s celou nastalou situací vyrovnat. Dále pak období puberty dětí a také pokud dítě prošlo výraznou deprivací zkušeností v primární rodině nebo je péče o něj náročnější z důvodu např. výchovných nebo zdravotních problémů. Ve výzkumu pěstouni uváděli celkové problémy dětí se školou, zhoršený zdravotní stav, omezení sociálních kontaktů, obavy z budoucnosti, obtížné zvykání si dítěte v nové rodině jako nejvíc zatěžující. Přičemž hodně záleželo také na tom, jestli měli vztahy se svými dospělými dětmi už vyrovnané nebo nikoliv. Jako nejobtížnější bych vyhodnotila situaci jedné rodiny, kdy na péči zbyla sama babička, jednalo se o dítě s ADHD, který právě byl ve složitém období puberty a zároveň pěstounka neměla valnou oporu v širší rodině. Potvrzuje to i Hayslip (1998), který uvádí, že uspokojení z rodičovské role a vztah s dítětem v péči je ovlivněn negativně pokud dochází k prodloužení rodičovské role, a to obzvláště v případě, pokud se u dítěte objevují různé náročné charakteristiky (zdravotní problémy, problémy s chováním, ADHD apod), se kterými si prarodič musí poradit. Pak se zvyšuje i prožívané psychické utrpení. K podobnému zjištění došel i Kresak (2014), z jehož výzkumu

vyplývá, že prarodiče vychovávající dítě bez postižení uvádějí významně vyšší míru uspokojení z rodinného života u než prarodiče vychovávající dítě s postižením. Naopak pěstounka, která byla relativně nízkého věku, prožívala hezký vztah se svým dospělým synem, zároveň vnučka byla bez nějakých náročnějších problémů a také měla oporu v partnerovi uváděla, že jí péče vůbec nevadí a starala by se ráda v každém případě, i bez finanční pomoci od státu.

Ze zdrojů, které pěstounky čerpaly pro zmírnění své zátěžové situace uváděli nejčastěji jednak oporu v sociálních pracovnících, také oporu v širší rodině, a jako významný zdroj uváděly tři pěstounky také možnost sdílení s ostatními pěstouny. Z výzkumu vyplývá, že všechny pěstounky jsou zvyklé se obracet na sociální pracovníky OSPOD nebo na klíčové pracovníky doprovázející organizace, pokud mají nějaký problém v souvislosti s péčí o dítě. Každý pěstoun byl navázaný a měl vytvořený podpůrný vztah buď s klíčovým pracovníkem nebo s pracovnící OSPOD. Také pěstounky uváděly větší nebo menší oporu v širší rodině. Jelikož dvě rodiny ze zkoumaných pěti rodin byly romského etnika, bylo zajímavé zjištění, že tyto dvě rodiny, přestože důvěřovaly svému klíčovému pracovníkovi, hledaly jednoznačně oporu v rodině a komunitě. Na rozdíl od zbývajících pěstounek, u kterých byla znát mnohem vyšší důvěra vůči autoritám a vyšší míra spolehnutí se na systém. Ty často uváděly jako velmi podpůrné sdílení s ostatními pěstouny, které probíhá více méně nezáměrně během společných setkání v rámci povinného vzdělávání pěstounů. Toto je potvrzeno i výzkumem Lederové et al. (2007), kde docházení do podpůrné skupiny pokládalo za přínosné 88% respondentů – oceňovali zejména emoční podporu a dobrý pocit z vědomí, že ve své situaci nejsou sami. Sands a Godberg–Glen (2000) uvádějí, že zázemí a podpora v širší rodině může částečně vykompenzovat stres prožívaný v souvislosti s péčí a působit jako takový „narázník“ vůči stresu. Také Kresak (2014) uvádí, že zejména pro prarodiče vychovávající náročné dítě, může formální podpora tedy například dostupné sociální služby, podpůrné skupiny, rekreační programy pro děti významně snížit vnímaný stres. Zejména podpůrné skupiny uvádí tento autor jako přínosné. Zjištění z mého výzkumu v podstatě tedy odpovídají výsledkům, ke kterým došli ostatní autoři. V kontrastu s těmi zjištěními jsou potom výsledky výzkumu firmy Sciofaktor, s. r. o., která v roce 2015 provedla Analýzu fungování institutu dohod o výkonu pěstounské péče v ČR. Vyplývá z nich, že účelová odlehčovací péče, kterou zahraniční autoři uvádějí jako jednu z

možností jak snížit úroveň zátěže pro prarodiče, je v ČR poměrně málo žádaná. V průběhu roku 2014 ji vůbec nevyužilo 65 % respondentů. Stejně tak byl poměrně malý zájem také o čerpání dlouhodobé odlehčovací péče, kterou vůbec nevyužilo téměř 62 % respondentů. Proto by bylo dobré ze strany sociálních pracovníků motivovat pěstouny k využívání této možnosti.

Vliv pěstounství na partnerský vztah potvrdil výzkum pouze v případě jedné pěstounky, která přímo uvedla, že převzetí dítěte do péče a následná větší náročnost rodiny byl důvod jejího rozvodu. Ve dvou případech žily pěstounky samy a ve dvou případech nemělo pěstounství na partnerský vztah zásadnější vliv.

Další oblast, na kterou jsem se ve výzkumu zaměřila bylo povinné vzdělávání pěstounů. Tři pěstounky ho označily jako velmi přínosné obzvláště v počátečních letech pěstounství. Shodli se na tom, že velmi záleží na tom, jak jsou kurzy vedeny. V pozdějších letech pěstounství preferují spíše setkávání s odborníky zaměřené na řešení konkrétních problémů. Dvě pěstounky ho navštěvovaly spíše z povinnosti, ale větší přínos pro ně neznamenal. Tyto tvrzení potvrzují výsledky výzkumu firmy Sciofaktor, s. r. o., ze kterých vyplývá, že 8,5 % respondentů neabsolvovalo ani jednu hodinu vzdělávání a téměř 25 % respondentů absolvovalo méně než 24 hodin vzdělávání v průběhu roku 2014. Více než jedna třetina respondentů tedy zřejmě neplnila svou povinnost vzdělávat se po dobu alespoň 24 hodin v průběhu 12 po sobě jdoucích kalendářních měsíců. Více než 24 hodin v daném roce se vzdělávalo v oblasti náhradní rodinné péče celých 16 % respondentů. Vysvětlením může být tvrzení jedné z respondentek mého výzkumu, která uváděla, že zpočátku litovala hodin strávených na kurzech, ale postupně si na ně zvykla a zjistila, že se dozvídá užitečné informace. Dá se usuzovat, že pěstounům trvá delší dobu, než přínos povinného vzdělávání ocení. Dalším vysvětlením může být různá úroveň kvality poskytovaných kurzů v jednotlivých oblastech.

Finanční situaci pěstounky uváděly jako dobrou, obzvláště po zvýšení dávek pěstounské péče od ledna letošního roku. Všichni pěstouni se shodli, že bez této finanční podpory ze strany státu, by jejich běžné finanční zdroje (často jen důchod) nestačily na pokrytí zvýšených nákladů vzniklých v souvislosti s péčí o svěřené vnouče. To potvrzují i ostatní výzkumy, kdy autoři často uvádějí zhoršení finanční situace u těchto rodina v

případě, že nepobírají žádnou finanční podporu. Zároveň finanční potíže řadí Sands a Golberg-Glen mezi důležité faktory přispívající ke zvýšení zátěže, kterou pěstouni v souvislosti s péčí o dítě pociťují. Tyto argumenty mluví jednoznačně pro důležitost dostatečné finanční podpory pěstounů. Přičemž z mého výzkumu vyplývá současná výše finančních prostředků, které pěstouni ve formě sociálních dávek od státu obdrží jako dostatečná.

Výstupy z mého výzkumu částečně potvrzují skutečnosti zjištěné ostatními autory. Omezení, které vnímám u svého výzkumu je malý výzkumný vzorek soustředěný jen na jednu oblast České republiky. Bylo by zajímavé a přínosné provést rozsáhlejší kvalitativní studii, která by zahrnovala větší počet rodin z různých krajů.

6 Závěr

Cíl mojí bakalářské práce jsem si vytyčila následující: zmapovat úskalí, která prožívají prarodiče v souvislosti s výkonem celodenní péče o svá vnoučata. Dílčí cíle potom zněly: Jakým způsobem se pečující prarodiče vyrovnávají s nároky, které jejich role přináší? Jsou otevření pomoci sociálních pracovníků a dokážou je oslovit a o pomoc si říct? Je z jejich pohledu systém práce s pěstounskými rodinami tak, jak je v ČR po novele zákona nastaven přínosný? Jaká vnímají pozitiva své role pečujícího prarodiče?

Situace příbuzenských pěstounských rodin je značně složitá, což výzkum potvrdil. Vzhledem ke svému věku a životní fázi je celodenní péče o vnoučata prožívaná prarodiči jako náročná. Přičemž ale záleží na mnoha faktorech a situace každé rodiny je značně individuální.

Jelikož většina zahraničních studií uvádí umístění dětí do péče příbuzných jako jednoznačně pozitivní jak pro děti, tak pro příbuzné pečovatele (příbuzní umožňují dítěti nepřerušit kontinuitu jejich života, umožňují jim vyrůstat v přibližně stejném hodnotovém rámci jako doted' a zároveň mu zprostředkují pocit, že se na rodinu může spolehnout), bylo by dobré tyto rodiny maximálně podpořit, aby se předcházelo negativním zkušenostem, které jsou s tímto typem péče spojené (větší pravděpodobnost negativních vztahů mezi pěstounem a dítětem, větší riziko užívání tělesných trestů a špatného zacházení s dítětem než u klasických pěstounských rodin). Také vzhledem k tomu, že soudy ze zákona jednoznačně upřednostňují umístění dítěte do péče příbuznému před cizím pěstounem. Skupina příbuzenských pěstounů je rovněž v současné době největší skupina pěstounů, jak uvádím v tabulce č. 1 v teoretické části. Na základě mé zkušenosti z práce v doprovázející organizaci mohu konstatovat, že velká pozornost se ze strany těchto organizací a také ze strany OSPOD věnuje dětem, což je bezpochyby správné - přišly o své rodiče a musí vyrůstat s babičkou a dědou. Neměla by se ale opomíjet práce s prarodiči, protože, jak dokazují výzkumy, mezi mírou prožívaného stresu, který v souvislosti s péčí prarodiče, a hlavně babičky vnímají a kvalitou vztahu a péče o dítě, je přímá úměra.

Vzhledem k výsledkům výzkumu bych proto navrhovala více zacílit vzdělávání pěstounů na jejich potřeby. Pěstouni uváděli velký přínos vzdělávání hlavně v prvních letech pěstounství, kdy ocenili témata týkající se finanční gramotnosti, první pomoci,

osvětu o různých psychiatrických diagnózách a jejich specifikách a podobně. V pozdějších letech pěstounství dávají přednost spíše řešení konkrétních problémů, které s dětmi řeší a sdílení s ostatními pěstouny. Proto by bylo užitečné vytvořit dotazník, který by pěstouni například každoročně vyplňovali, kde by mohli vyjádřit svou zakázku ohledně vzdělávání na další období. Možná rozdělit pěstouny na spíše začínající a pokročilé. U začínajících se soustředit spíše na kurzy a získávání tzv. tvrdých informací a s „pokročilými“ pracovat spíše formou skupinové terapie a časovou dotaci na kurzy u této skupiny snížit. Také se více soustředit na získávání zpětné vazby od pěstounů, kde by se mohli vyjádřit ke kvalitě a přínosu jednotlivých kurzů.

Zvláštní pozornost by se měla věnovat pěstounům vychovávajícím dítě, péče o něž je z nějakého důvodu výrazně náročnější, například trpí ADHD, má chronické onemocnění, poruchu chování, určité zdravotní omezení apod. Tito pěstouni by měli mít možnost čerpat větší podporu od neziskových organizací, například větší časovou dotaci na respitní pobyty dětí, možnost docházení asistenta do rodiny apod. Také jejich povinné vzdělávání by mělo obsahovat kurzy cílené na informace o problému, kterým trpí jejich svěřené dítě, aby se tak zvyšovaly jejich kompetence.

Jako velmi užitečné pěstouni označovali setkávání jejich dětí, které pořádá OSPOD Soběslav. Přínosné by proto bylo zavést tento příklad dobré praxe i na ostatních OSPOD a v doprovázejících organizacích.

Vzhledem k velké únavě a vysoké míře stresu, která pěstounství v pokročilém věku provází by také bylo záhodno zvýšit možnost respitních pobytů pro děti a možnost pravidelných individuálních konzultací pěstounů s psychologem.

7 Seznam literatury:

1. BACKHOUSE, J., GRAHAM, A., 2012. Grandparents raising grandchildren: negotiating the complexities of role-identity conflict. *Child & Family Social Work*. 17, 306-315. doi:10.1111/j.1365-2206.2011.00781.x
2. BUBLEOVÁ V. et al., 2014. *Průvodce náhradní rodinnou péčí* [online]. Praha: Středisko náhradní rodinné péče [cit. 2018-01-24]. Dostupné z: <http://www.adopce.com/files/adopce-f39331e567241cca38b868acf6d7ff52/pruvodce-nahradni-rodinnou-peci-2014.pdf>
3. HANUŠOVÁ, L. et al., 2009. *Problematika příbuzenského náhradního rodičovství* [online]. Konferenční příspěvek Mezinárodní konference Problémy současné rodiny a náhradní rodinné péče [cit. 2018-01-30]. Dostupné z: [file:///C:/Users/Lenka/Downloads/804-332079_prispevek_konference_web%20\(1\).pdf](file:///C:/Users/Lenka/Downloads/804-332079_prispevek_konference_web%20(1).pdf)
4. HANUŠOVÁ L., HANOUSKOVÁ, L., 2017. Specifika vzdělávání pěstounů z řad příbuzných [online]. Praha: Občanské sdružení Rozum a Cit [cit. 2018-02-03]. Dostupné z: http://nahradnirodina.cz/sites/default/files/specifika_vzdelavani_pestounu_z_rad_pribuznych_1.pdf
5. HARNETT, P. H. et al., 2014. An investigation of the needs of grandparents who are raising grandchildren. *Child and Family Social Work*. 19, 411-420. doi:10.1111/cfs.12036
6. HAYSLIP, B., KAMINSKI, P., 2008. *Parenting the custodial grandchild: Implications for clinical practice*. New York: Springer Publishing Company. ISBN 978-0-8261-1685-7
7. HAYSLIP, B. et al., 1998. Custodial grandparenting and the impact of grandchildren with problems on role satisfaction and role meaning. *Journal of Gerontology*. 53B (3), 164-173.
8. HENDL, J., 2016. *Kvalitativní výzkum. Základní teorie, metody a aplikace*. 4. vyd. Praha: Portál. 440 s. ISBN 978-80-262-0982-9

9. HONG, J. S. et. al., 2011. An ecological understanding of kinship foster care in the United states. *Journal of Child and Family Studies*. 20, 863-872. doi 10.1007/s10826-011-9454-3
10. JENÍČKOVÁ N., MÁLIKOVÁ J., 2012. Provázení rodiny jako dlouhodobý proces. In *Sborník příspěvků k provázení náhradních rodin* [online]. Praha: Občanské sdružení Rozum a Cit [cit. 2018-02-03]. Dostupné z: http://www.rozumacit.cz/zs/file_prirucky_a_publicace/Provazeni_rodiny_jako_dlouhodoby_proces%282012%29.pdf
11. JURAJDOVÁ, J., 2015. *Novela zákona o sociálně-právní ochraně dětí* [online]. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci, Pedagogická fakulta. Diplomová práce [cit. 2018-02-05]. Dostupné z: https://theses.cz/id/887a6v/Diplomov_prace-Bc._Jana_Jurajdov.pdf
12. KOL. AUTORŮ, 2014. *Sborník – praxe novely o SPOD* [online]. Praha: Občanské sdružení Rozum a Cit [cit. 2018-02-03]. Dostupné z: http://www.rozumacit.cz/zs/file_prirucky_a_publicace/RaC-Sbornik_listopad_2014.pdf
13. KRÁLÍČKOVÁ, Z., 2007. K některým právním aspektům náhradní rodinné péče: tzv. příbuzenská pěstounská péče. In *Aktuální otázky náhradní rodinné péče - Sborník ze VII. celostátního semináře NRP*. 64 s. Brno: Triada, 10.-11. října 2007.
14. KOL. AUTORŮ, 2015. *Pěstounství je profese*. Praha: MPSV. 40 str. ISBN - 978-80-7421-115-7
15. KRESAK, K. E. et al., (2014). Grandmothers raising grandchildren with disabilities: Sources of support and family quality of life. *Journal of Early Intervention*. 20 (10), 1-17. doi 10.1177/1053815114542506
16. LANGOSCH, D., 2012. Grandparents parenting again: Challenges, strenghts, and implications for practice. *Psychoanalytic Inquiry*. 32, 163-170. doi 10.1080/07351690.2012.655637
17. LEDER, S. at al. 2007. Grandparents raising grandchildren: Stressors, social support, and health outcomes. *Journal of Family Nursing*. 13 (3), 333-352. doi 10.1177/1074840707303841

18. MATĚJČEK, Z., et al., 1999. *Náhradní rodinná péče: průvodce pro odborníky, osvojitele a pěstouny*. Praha: Portál. 183 s. ISBN 80-7178-304-8.
19. MIOVSKÝ, M., 2006. *Kvalitativní přístup a metody v psychologickém výzkumu*. Praha: Grada. 332 s. ISBN-10: 80-247-1362-4
20. MOŠŤKOVÁ, Š., SOBOTKOVÁ, I., 2016. *Příbuzenská pěstounská péče: když dítě vychovávají prarodiče* [online]. Praha. E-psychologie [cit. 2017-19-12]. Dostupné z: https://www.e-psycholog.eu/pdf/mostkova_sobotkova.pdf
21. MPSV, 2013. *Analýza náhradní rodinné péče v České republice. Závěrečná zpráva* [online]. Praha: Institut projektového řízení, a. s. [cit. 2018-02-09]. Dostupné z: https://www.mpsv.cz/files/clanky/7271/Metodicke_doporuceni_MPSV_c-7.pdf
22. MPSV, 2015. *Sborník příspěvků k aktuálním tématům náhradní rodinné péče* [online]. Praha: MPSV [cit. 2018-02-09]. Dostupné z: http://www.pravonadestvi.cz/files/files/Manual_NRP.pdf
23. MPSV (nedat.). *Roční výkaz MPSV o výkonu sociálně-právní ochrany dětí za rok 2010-2016* [online]. [cit. 2018-01-12]. Dostupné z <http://www.mpsv.cz/cs/7260>.
24. NADAČNÍ FOND J&T, 2014. *Náhradní rodinná péče vykonávaná příbuznými dítěte. Metodická příručka* [online]. Praha: Nadační fond J&T [cit. 2018-02-05]. Dostupné dne z: <http://valika.cz/wp-content/uploads/2014/05/publikace-158.pdf>
25. NADAČNÍ FOND J&T, 2016. *Právní a finanční aspekty doprovázení pěstounských rodin*. Praha: Nadační fond J&T [cit. 2018-02-05]. Dostupné z: <http://valika.cz/wp-content/uploads/2014/05/pravni-a-financni-aspekty-doprovazeni.pdf>
26. OKAGBUE – REAVES, J., 2005. Kinship care: Analysis of the health and well-being of grandfathers raising grandchildren using the Grandparent Assessment Tool and the Medical Outcomes Trust SF-36 TM Health Survey. *Journal of Family Social Work*. 9, 47-66.
27. PAULOVÁ, I., 2012. *Specifická traumata prarodičů při náhradní příbuzenské péči*. Zlín. Bakalářská práce. Univerzita Tomáše Bati ve Zlíně. Fakulta humanitních studií.

28. PAVLOVIČOVÁ, Š., 2015. *Rizika příbuzenské pěstounské péče z pohledu pěstounů*. Brno. Bakalářská diplomová práce. Masarykova univerzita, Fakulta sociálních studií.
29. PINSON – MILLBURN et al., 1996. Grandparents raising grandchildren. *Journal of Counselling & Development*. 74, 548-554.
30. PTÁČEK, R. et al., 2011. *Vývoj dětí v náhradních formách péče* [online]. Praha: Ministerstvo práce a sociálních věcí [cit. 2018-02-03]. Dostupné z: https://www.mpsv.cz/files/clanky/13150/nahradni_pece.pdf
31. SANDS, R. G., GOLDBERG-GLEN, R. S., 2000. Grandparents caregivers' perception of the stress of surrogate parenting. *Journal of Social Service Research*. 26 (3), 77-95.
32. SCIOFAKTOR, s. r. o., 2015. *Analýza fungování institutu dohod o výkonu pěstounské péče v ČR*. [online]. Ostrava: ScioFaktor, s. r. o. [cit. 2018-02-07]. Dostupné z: https://www.mpsv.cz/files/clanky/21394/Analyza_vykon_PP.pdf
33. ŠTĚRBOVÁ, D., KALÁBOVÁ, S., 2009. Dítě v péči prarodičů a jiných příbuzných. In *Aktuální otázky náhradní rodinné péče - Sborník z IX. celostátního semináře*. 64 s. Brno: Triada, 30. 9. – 1. 10. 2009.
34. ŠVARŤÍČEK, R. et al., 2014. *Kvalitativní výzkum v pedagogických vědách*. 2. vyd. Praha: Portál. ISBN 978-80-262-0644-6.
35. UHLÍŘOVÁ, V. et al., 2010. Dítě ve výchově příbuzných [online]. Praha: Občanské sdružení Rozum a Cit [cit. 2018-01-24]. Dostupné z: http://nahradnirodina.cz/sites/default/files/dite_ve_vychove_pribuznych_1.pdf
36. URBANÍČKOVÁ S., 2017. *Výchovné styly prarodičů* [online]. [cit. 2018-02-05]. Praha: Univerzita Karlova, Filozofická fakulta. Diplomová práce. Dostupné z: <https://is.cuni.cz/webapps/zzp/detail/176883/>
37. VÁGNEROVÁ, M., 2007. *Vývojová psychologie II. Dospělost a stáří*. Praha: Karolinum. 464 s. ISBN 978-80-246-1318-5
38. VÁGNEROVÁ, M., 2012. *Psychický vývoj dítěte v náhradní rodinné péči* [online]. Praha: Středisko náhradní rodinné péče [cit. 2018-01-29]. Dostupné z :

http://nahradnirodina.cz/sites/default/files/psychicky_vyvoj_ditete_v_nahradni_rodinne_peci.pdf

39. ZEZULOVÁ, D., 2012. *Pěstounská péče a adopce*. Praha: Portál. 197 s. ISBN 978-80-262-0065-9

8 Přílohy:

Příloha č. 1: Scénář rozhovoru

1. Proč jste se stali pěstouny?

- V jakém příbuzenském poměru je dítě, které máte v pěstounské péči?
- Současný věk dítěte?
- Jak dlouho máte dítě v pěstounské péči?
- Proč jste se rozhodla si dítě do péče vzít? Co bylo tou hlavní motivací?
- Jak dlouho jste zvažovala možnost, vzít si vnuka/vnučku do pěstounské péče?
- Kdo je do péče zapojen více? Vy nebo partner? Jak se staví k celé situaci partner?
- Jak ovlivnilo převzetí dítěte do péče Váš rodinný život? Co se změnilo oproti době před příchodem dítěte?

2. Jaký máte vztah s biologickými rodiči dítěte?

- Jak často se vidáte?
- Jaký má vztah dítě k biologickým rodičům? Vidí je rádo? Jak na ně reaguje? Mluví o nich často?
- Jak mluvíte s dítětem o jeho biologických rodičích?

3. Jaká byste uvedla pozitiva a negativa toho, že se staráte o svá vnoučata?

- Jaké jsou vaše zkušenosti se širokým okolím (sousedé, škola...)? 2
- Setkala jste se někdy s negativní nebo až zlou reakcí okolí, která souvisela s výkonem pěstounské péče?
- Co vnímáte na celé situaci jako pro Vás nejobtížnější?
- Co Vám nejvíc pomáhá náročnou situaci zvládnout? Jak odpočíváte?
- Pomáhá Vám sdílet Vaše problémy a radosti s ostatními pěstouny?
- Uvítala byste víc možností k neformálnímu setkávání s ostatními pěstouny v okolí?

4. Které problémy nejčastěji v rámci pěstounské péče řešíte?

- Jakým způsobem řešíte problémové situace?
- Žádáte o pomoc odborníky?
- Víte kam, na které odborníky se v případě potřeby můžete obrátit?

- Využíváte literaturu?

5. Jaký je Váš pohled na povinné vzdělávání pěstounů?

- Jsou Vám kurzy povinného vzdělávání užitečné v péči a výchově svěřeného dítěte?

- Do jaké míry využíváte při výchově poznatky získané z povinného vzdělávání?

6. Jak se změnila Vaše finanční situace po převzetí dítěte do péče?

- Vyjdete dobře, co se financí týče nebo máte pocit zhoršení úrovně oproti období před převzetím péče o dítě?

- Vnímáte finanční pomoc ze strany státu jako dostatečnou?

Závěr:

- Kdybyste měla možnost se znovu rozhodnout, byla opět na začátku, rozhodla byste se stejně?

- Chtěl/a byste ještě něco dodat, připomenout?

Příloha č. 2: Ukázka přepisu rozhovoru

Rozhovor č. 3:

KP3: A co vlastně chcete vědět, co vás zajímá?

LM: Chtěla bych vědět jak staré máte dítě, od kdy ho máte v pěstounské péči, jak se to stalo, co byla příčina, vlastně mě zajímá celá ta historie.

KP3: No, prostě, Jakuba do pěstounský péče jsem dostal až v sedmi letech, přestože v péči ho mám od třech a půl, ale dříve se nedávala příbuznejm, se nedávala pěstounská péče. Takže mě na sociálce poradili, protože sem nevycházela finančně s důchodem a vůbec jsem vlastně nevěděla, co mám dělat, když mi tady zůstal. Takže mi jako napřed zařídili, že teda soudně bylo určený výživný, takže rodiče museli jakoby platit, což bylo takový jo a ne, jednou platili a jednou neplatili. Bylo to těžký si jako získávat ty finance a právě když bylo Jakobovi sedm, a šel do první třídy, tak mi sdělili že se změnila nějak legislativa a že teda i příbuznejm se pěstounství je možný nabídnout, takže od té doby se moje situace zlepšila k lepšímu velice po finanční stránce. Protože dá se říct, že od té doby teda nemáme finanční problémy, díky tomu ještě, že bydlíme na venkově, bydlení tu není drahý, takže v tomhleto jsme zajištěný dá se říct dobře. No a dostal se ke mně tak nějak postupně, protože rodiče..... sice ze začátku to vypadalo velice slibně, nevzali se, ale žili spolu.

LM: A to je tedy dítě od syna nebo od dcery?

KP3: Od dcery. Potom teda se tatínek odešel od rodiny a dcera začla, říkala že musí teda jít do práce, že si musí něco přivydělat, že nevyjde a začala mi ho tady postupně odkládat, by se dalo říci. Bylo to týden, potom čtrnáct dní, pak měsíc.

LM: Tou dobou už jste byla v důchodu?

KP3: V důchodu, jo. No, takže jako, ze začátku jsem byla ráda, ale když se to navyšovalo tak jako jsem říkala, no ale jako to ne, to vaše dítě, co jako já s tím. No a pak teda abych si to tady trošku usnadnila, protože sem se sem nastěhovala z Prahy z důvodu, abych si mohla pořídit zvířata.

LM: Vy jste z Prahy! Aha.

KP3: A pořídila jsem si koně a psa, měla jsem tu chovatelskou stanici na psy. Takže jsem měla plno práce, kterou sem dělala ráda, a pochopitelně malý dítě do toho jaksi moc nezapadá.

LM: A to mu bylo kolik?

K3: Dva roky, asi no. A takže jsem zkusila v Tučapech byli teda vstřícný, pan ředitel, že mi ho vzal, vemou na zkoušku, na čtyry hodiny, jako do školky, když mu byly tři. No a po šesti týdnech mi ho vrátili, s tím, že je absolutně nezvladatelný. Z psychologický poradny jsem dostala zprávu, že by se s tím mělo něco dělat. A prostě, že v kolektivu v žádnym případě nemůže bejt. No, takže jsem se teda zjišťovala kde co, na psychologii a tak a řekli, že má teda ADHD s poruchou pozornosti.

LM: A dcera zůstala v Praze a pracovala dál?

K3: No a jenom sem dojížděla jako za náma vobčas. A tatínek ten nějak moc už teda nefungoval vůbec. Dost se angažovala babička s dědou s druhý strany, teda, ale jako taky jenom na jeden den vobčas přijeli a zase hned vodjeli. No, takže jako jsem říkala, že v Praze mají víc možností, mají tam speciální školky, mají tam možnost těch doktorů víc. Takže ať si ho prostě odvezou, a to jsem jim řekla někdy, já nevím, v tom říjnu, listopadu, když mi ho z té školky vrátili a když jsem to zjistila, tak teda si pro něj přijeli v únoru. No, takže si ho v únoru odvezli, no a vobčas sem přijela dcera jenom jako na víkend nebo na pár dní jako na návštěvu. A v létě tedy zase jako byli víc a já jsem v létě zjistila, že prostě nezařídili ani psychologa ani nemají zajištěnou školku a že celého toho půl roku to funguje tak, že oba dva pracují v pohostinství a vzali si protislužby, takže si ho vždycky v poledne podali v nějaký hospodě a to dítě bylo dva dny tam, dva dny tam, nikde nemělo svůj pokoj, nikde nemělo své věci, do žádný školky, k žádnýmu doktorovi nechodilo. Takže mi v srpnu došla trpělivost a řekla sem, no než tohleto, to mi ho tu snad radši nechte. Takže v podstatě od těch jeho čtyř let ho tady mám teda trvale s tím, že teda se zajistila ta finanční stránka jaksi, taksi. No a jezdila jsem s ním rok po různých psychologách, a neurologách. Jako nastudovala jsem toho hodně, dá se říct. Hodně mi pomohli z Rolničky, velice, protože já jsem tady nevěděla vůbec kam se vobrátit a úplně náhodně jsem v dětský čekárně si přečetla letáček s nějakou informací kam zavolat, tak jsem tam zavolala, oni okamžitě přijeli, Jakuba vyzkoušeli, zjistili, že teda jako jinak zdravěj, jenom divokej, takže mi dali kontakty, doporučení, prostě

všechno. Tak mi pomohli. Takže i mi potom sehnala ta Renata dvě studentky, který jednou týdně na dvě hodiny si Jakuba braly, abych já vůbec si mohla v klidu něco zařídit, někam dojít, něco prostě vyřídit aniž bych ho musela mít v patách, protože von byl jak neřízená střela.

